

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

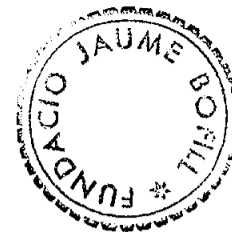
Sant Andreu del Palomar

Del municipi independent al barri
actual

Raimon Bonal
Joan Costa

MARÇ 1978

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
Jaume
BOFILL
Bofill

INTRODUCCIÓ I

Quan l'Associació de Veïns de Sant Andreu demanava a la Fundació Jaume Bofill una anàlisi científica del seu barri, ho feia sota l'imperatiu no encobert d'unes ganes admirables de desvetllar la seva pròpia realitat. Es tractava, potser, d'una ignorància culpable? No es pretenia amb la seva demanda posar a prova la validesa mateixa de la ciència? Era cert que ^{no} coneixien prou el seu Sant Andreu, objecte des de fa molt temps de lluites desesperades i camp prolífic de batalla de tantes i tantes jornades d'esperances i de desesperances?

No, no és necessari cercar darreres intencions a una petició carregada de bona fe. L'única cosa certa és que es tenia una imatge del barri que havia quedat invalidada pels resultats electorals del 15 de juny del 1977. I, aleshores, havia nascut la sorpresa: qui sap si les coses no són com ens pensàvem?, Qui sap si no seria necessari fer una anàlisi de la nostra pròpia realitat i endegar una lluita que s'adigui amb allò que realment som? D'aquí nasqué la idea; d'aquí prosperà una petició i a partir d'aquí fou realitzat un projecte. L'informe que presentem és únicament el fruit d'aquest itinerari.

...

...

Hi ha qui ha pogut escriure que Sant Andreu és "on el temps s'havia aturat"; fent al·lusió evidentment a una dinàmica evolutiva de la població que no responia al context on es troba ubicat el barri. Sant Andreu seria com una illa "de calma", com un paratge beatífic on la vida urbana hi entraria amb dificultat, on els patrons de conducta de la ciutat no hi tindrien accés per causa d'una mena d'impermeabilitat que es posaria en evidència a través d'una mentalitat de poble, d'un règim de vida cavallant entre la civilització del segle XVI i l'actual.

Però la història ens demostra la riquesa evolutiva de Sant Andreu que de poble rural va esdevenir barri industrial i ha acabat essent un recés ~~in~~ residencial d'unes característiques molt peculiars de la seva idiosincràsia i del tipus de gent que l'habita. Sant Andreu de Palomar és de les parcel·les de la ciutat que tenen més interès d'ésser estudiades.

Per altra banda, l'anàlisi demogràfica, enllaçant amb la història, ens fa entrar en la convicció dels canvis extraordinaris aportats per la immigració dels últims darrers anys. Immigració que, disparada per la facilitat de comunicacions, ha donat un estil al barri que trenca totalment l'harmonia de les casetes de planta i pis -perquè ja no de les masies- per a tenir que suportar l'ombra dels grans immobles de pisos on l'anonimat i la vida feta de forma seriada va posant impediments a aquella cohesió primitiva que encara avui és l'enveja nostàlgica dels avis i dels qui no ho són tant.

Aquesta revolució -per a dir-ho d'alguna manera- edificatòria ha portat conseqüentment un canvi estructural en l'urbanisme. La gent de Sant Andreu, ja no ho és de Sant Andreu; n'hi ha massa de persones. És impossible conèixer's i, per tant, el perill de l'anonimat travessa aquells camins estrets i aquelles places que, encara no fa gaire temps, donaven una gran sensació de benestar i de pau. Els sorolls de l'Avinguda Meridiana, els del carrer Sant Andreu, els de Concepció Arenal i els de tants altres, incloïnt-hi els de la Rambla Fabra i Puig, van reduïnt el silenci a espais cada vegada més determinats i esquifits. Es dona precisament la lluita entre la necessitat indefugible d'una serenitat i el brogit espantós d'una vida marcada per l'agitació i la constant atmosfera irrespirable d'una manera de fer cada vegada més nerviosa i psicopàtica.

...

...

A Sant Andreu, desgraciadament, el temps no s'ha aturat. El que en diuen civilització i progrés ha penetrat la mateixa medulla de l'antic municipi.

Hi ha valors que s'han perdut (la vida associativa, per exemple, que ha quedat pràcticament com una relíquia històrica del que havia estat temps enrera) i potser n'hi ha d'altres que s'han guanyat: l'increment de població, l'augment del nivell de vida, l'accés a una vida urbana pròpiament dita.

...

...

Aquí lliurem un informe fet amb un gran entusiasme. No és la curiositat científica solament la que ha guiat els nostres passos, sinó el desig vehemement de fer un servei als veïns d'un barri que, malgrat tot, té encara un gran interès científic.

Voldríem que la nostra recerca servís als interessos i motivacions dels qui l'han demanada. Voldríem senzillament que la nostra tasca acomplís la clarificació que d'ella se n'esperava. Voldríem que, malgrat les seves llacunes i deficiències, aquest estudi servís de pauta per a l'acció cívica que els demandants esperen i confien realitzar.

No cal oblidar que aquest estudi no hagués estat possible sense la desinteressada col.laboració dels mateixos actors de la vida actual o històrica de Sant Andreu. A ells el nostre homenatge i agraïment. Adès ens han obert camins, adès ens han dedicat part del seu temps preciós per a oferir-nos una estona d'amable conversa. La veritat és que només la comunicació podia donar una visió informativa global. No tota la sociologia són estadístiques ni despullament documentals; hi ha bona part de la vida d'un barri que ni ha estat escrita ni es pot entreveure a través de les induccions estadístiques.

Si aquestes planes acompleixen les esperances tan justificades dels andreuencs, ens donarem per ben satisfets.

Barcelona - març del 1978.

Capítol I

Sant Andreu de Palomar: elements històrics que configuren la seva fesomia sociològica actual.

1. Els orígens històrics de Sant Andreu (1)

Sense poder-ne concretar l'època exacta de la seva iniciació ni tampoc poder retrocedir a saber qui foren els seus primers pobladors, els íbers foren també el seu assentament en el territori del pla de Barcelona. Els íbers constituïen la raça que es va establir en el nostre litoral mediterrani, derivada dels pobles que successivament i amb el nom genèric d'aris anaven emigrant i procedien d'Àsia durant els temps protohistòrics.

Aquell poble pre-romà dels íbers s'estenia des del Llenguadoc fins a Andalusia, en un sector que comprenia una àmplia faixa litoral que incloïa tots els Països Catalans continentals i, a més, una bona part d'Aragó, Múrcia i extenses zones d'Andalusia. El nom apareix a les fonts escrites gregues d'aquesta zona des del segle V abans de Jesucrist. Els grecs anomenaren Ibèria tota la península i en aquest cas el nom, de contingut geogràfic, abraça un espai molt més extens que l'equivalent a l'àrea dels pobles ibèrics.

La Laietània ocupava el que actualment és el Marçme, el Barcelonès, el Baix Llobregat i el Vallès. Al nord, el límit podria ésser el de La Tordera o qui sap si més enllà fins a l'actual BIANES; a l'interior, és dubtós que l'actual Terrassa formés part de La Laietània encara que sembla que coincidís amb els del Vallès; a la costa, el límit meridional de Garraf sembla segur. La Laietània venia limitada per La Coretània, La Lacetània, l'Ausetània i la Indigètia.

(1) Aquestes notes històriques han estat extretes de diverses fonts:

J. Clapés i Corbera, Fulles Històriques de Sant Andreu de Palomar, nou volums, Barcelona, 1930.

A. Duran i Sampere, Barcelona i la seva història, dos volums, Curial, Barcelona, 1972.

Gran Enciclopèdia Catalana

J. Costa i R. Bonal, Un producte del Nacional-Catolicisme: el ghetto de Sant Roc i Congrés de Badalona, Novembre, 1977

J. Fabre i JM. Huertas, Tots els barris de Barcelona, volum III, Edicions 62, Barcelona, 1976

Sens dubte que el pla de Barcelona deuria ésser teatre de lluites per a disputar-se la possessió, puix que era envejada la seva fertilitat, el seu clima i la situació propera a la mar i a la muntanya. El nostre pla de Barcelona el poblaren races primitives que es dedicaven a la pastura del bestiar i al conreu de la terra, la millor de l'entorn de Barcelona. Perquè, efectivament, la de Gràcia era estèril i la de Provençals venia constituïda per terrenys baixos i enllotats; aquests darrers, des de molt antic, eren llocs d'aigües mortes.

Referint-nos explícitament a Sant Andreu, podem assegurar que el seu territori, ja en els temps dels romans, era ocupat per diverses torres que, posteriorment, foren destruïdes; el segle XI veié precisament la irrupció dels almoràbits.

En els segles XI, XII i XIII s'edificaren bastants casals escampats per ací i per allà dins el terme. Aquests casals es van construir a l'entorn de les esglésies de Sant Andreu i de Santa Eulàlia. Fou en els segles posteriors que anà desenvolupant-se la població de Sant Andreu, formant-se el burc davant l'església. Al llarg dels anys, s'aniran formant els petits carrers.

En els segles XVI i XVII es pot parlar de les masies escampades per la demarcació del poble de Sant Andreu de Palomar, propietat d'una classe mitja organitzada i independent que arrendava o cedia les terres a tracte en condicions que feien bona la formació de masies amb extensos territoris a l'entorn. Aquests arrendaments originaren la veritable pagesia de Sant Andreu.

El veritable poble de Sant Andreu, amb els seus carrers i un gran desenvolupament de l'edificació, no és obra sinó de les darreries del segle XVIII i les primeres dècades del segle XIX. Fins el 1877 no s'acorda la urbanització de la Rambla de Santa Eulàlia. Aquesta progressiva urbanització de l'antic poble no agafa una volada important fins el 1917 que s'acaba, en certa manera, la progressió lenta de la formació de petites unitats veïnals per a emprendre una importantíssima evolució que creiem que encara no s'ha aturat.

2. Els noms de Sant Andreu, de Palomar i de Vilapiscina

En les escriptures es troba anomenat el lloc de la casa de Sant Andreu el 1091, el de Palomar el 992 i el de Villa picina el 963.

Els llocs de Sant Andreu i el de Palomar són diferents. La primera vegada que es troben usats junts és en documents del segle

XI en les operacions de compra i venda d'un extraordinari terrament de Sant Andreu, el prevere Geribert que, com a propietari de tots els colomars ~~de~~ la zona, ajunta el patronímic de la parròquia amb el nom de la propietat seva del Palomar. No es pot precisar l'època en que s'abandonà l'explotació dels colomars aïllats en el camp; costum ben extesa a l'Edat Mitjana.

Pel que es refereix a Villa piscinna, en la seva primera part del vocable, es refereix a casa de camp o masia i després s'usà com a denominació de lloc o poble ja important. La segona part del vocable, sembla que prové de picis, o sigui, pega. D'aquesta paraula es derivà picaria i d'aquesta es formà Peguera. Precisament, a Vilapiscina hi ha l'antiga masia coneguda amb aquest nom, al peu del turó que actualment s'anomena de la Peira (aquest nom també prové de Peguera). Aquesta pega s'extreu del pi negre i l'explotació de la pega era certament d'importància. La Peguera era el nom que es donava als boscos de pins d'on s'extreia la pega.

3. Els límits i les funcions de la parròquia als segles X i XI

En l'edat feudal la parròquia no era pas només una divisió eclesiàstica, sinó també administrativa; un terme local que inclou altres petits nuclis habitats. La parròquia de Sant Andreu comprenia, en acabar el segle X, tota l'extensió que va entre el Besós i Barcelona. Per aquesta part del riu confrontava els seus límits amb els de les parròquies de Santa Coloma de Gramanet i de Sant Adrià del Besós. La primera denominació que es troba de la parròquia de Sant Andreu és en una escriptura de l'any 1004.

Fins a la primera meitat del segle XI, la parròquia de Sant Andreu abarcava també el veí terme de Provençals, dins el qual s'eregí, l'any 1030, una capella en honor de Sant Martí, bisbe de Tours. El 1052 aquesta església passà a ésser de Santa Maria del Mar.

Als segles X i XI la parròquia esdevé un centre d'activitat i de vida, un factor social necessari. A la parròquia hi acudia el necessitat en demanda d'acolliment; s'hi emparava el perseguit per la justícia per a cercar un refugi sagrat; a l'ombra de les seves sagreres o cellers s'hi posaven les collites de l'oli i del vi per a evitar les possibles rapinyes; a la parròquia hi anava qui volia comunicar-se per escrit amb un absent o els qui desitjaven contractar o deixar perpetuïtzada la seva darrera voluntat. A la parròquia, doncs, per manca de castell, se la dotava de potent cloquer, convertint-les en les cel.lebrades esglésies encastellades. L'acció

absorbent i imperant de la parròquia quedava, doncs, totalment justificada. Arribà inclús a fer oblidar el nom de la localitat i el terme de Palomar anà eclipsant el nom de la parròquia de Sant Andreu: aquí però en resultà la vinculació dels dos noms, mentre que en altres indrets va acabar desapareixent totalment.

De l'església de Vilapiscina no hi ha notícies fins l'any 1413. Era simplement una capella sufragània de la de Sant Andreu. Aquesta església serà erigida en parròquia el 1866 pel bisbe Montserrat. De totes maneres, fins el 25 d'octubre de 1885 no fou beneïda solemnement la primera pedra de l'edifici actual. Els seus límits es trobaven situats entre la parròquia d'Horta i la de Sant Andreu.

Dins el terme parroquial de Sant Andreu, cal consignar a l'anomenat Coll de Finestrelles, avui coll de la Trinitat, una petita ermita de la que es comença a tenir notícia el segle XIV. Originalment, era un hospital o casa d'hospitalitat a les poblacions situades al peu de la carretera per on passaven els peregrins que anaven a Sant Jaume de Galícia, Roma o Terra Santa. Al costat de l'ermita s'hi aixecava un hostatge per a donar acolliment als qui la visitaven.

4. Els problemes de l'Agregació

4.1 Sant Andreu de Palomar abans del 1897

Consignem, abans de tot, les diverses fites que històricament ha tingut Sant Andreu:

1. El 1131, el bisbe Sant Oleguer fixà els límits següents:
la marge dreta del riu Besós, el coll del Portell (entre el Guinardó i el Coll, prop del Carmel), Marina (incloent-hi gran part del terme de Provençals) i el coll anomenat Miries prop del Torrent de Tapioles (a l'actual urbanització Vallbona que, posteriorment, es dirà la Torre del Baró).
2. El 1345, del fet d'una qüestió entre els rectors de Sant Andreu i Sant Martí, es fixen exactament uns límits: aquests coincideixen en gran línees amb els anteriors, però només perfilen exactament les línees divisòries que determinen el que afecta a la parròquia de Sant Martí i a la de Sant Andreu. Es fa difícil refer aquests límits perquè els punts de referència són camins, molins i masos que avui es fan totalment introbables. En grans línees aquests límits segueixen la via del Nort, la riera d'Horta, Coll del Portell, torrent de Tapioles fins a trobar altra volta la riba dreta del Besós.

Val la pena de dir que aquests límits romanen encara el 1868.

Abans la data fatídica del 1897, el terme municipal de Sant Andreu de Palomar es subdividia en cinc barris. Aquests encara permaneixen intactes fins èpoques ben recents (el 1930 per exemple). (1)

Dintre una cronologia històrica dels cens de població, podem evocar la relació següent:

1359	108 fogars o cases (648 habitants)
1716	125 focs
1736	160 focs
1832	1.000 casals
1835	1.200 casals
1845	1.200 casals (4.350 persones)
1884	14.606 habitants
1886	14.615 habitants
1887	14.971 habitants
1897	17.451 habitants

Heus aquí com explica Duran Senpere la situació del pla de Barcelona el 1816:

"El 1816 el territori de Barcelona era dividit, de fet, en dos sectors: un de format pels municipis de Sants, Sarrià, Sant Gervasi, Sant Andreu de Palomar, Horta i Sant Martí de Provençals; i un altre sector comprès entre les muralles de la ciutat i els territoris d'aquells municipis, entre els quals hi havia oberta una bretxa formada pel barri de Gràcia, estesa cap a la muntanya.

El primer sector, el dels pobles esmentats primerament, era el privilegiat. Cadascun d'aquells municipis tenia el corresponent govern format pels batlles sacramentals i l'ajuntament amb oficials i diputats. Ells cobraven el cadastre i administraven els béns comuns, deduïts de l'explotació de la carnisseria, la fleca, l'hostal i les gabelles, i tot això constituïa aleshores l'ideal de tot municipi naixent.

El segon sector, en canvi, el que era anomenat pla de Barcelona, o encara més exactament Gremi i Universitat del Pla de Barcelona, no tenia més que dos representants anomenats "prohoms o regidors", nomenats cada any per l'audiència

(1) Al capítol demogràfic hem descrit àmpliament i per comparació amb les divisions actuals, la naturalesa d'aquests cinc barris. Ens limitem ara a deixar-ne constància.

reial entre les ternes formades en una assemblea de tots els caps de família.

No obstant això, el territori del pla tenia, el 1816, més veïnat que cadascun dels pobles dotats d'ajuntament propi. Les dotze cases que hi ha havia al començament del segle XVIII augmentaren considerablement tan bon punt quedà apaivagat el malestar produït per la Guerra de Successió i arribaven a quatre-centes el 1816, data de l'escrit que comentem. Cent cinquanta d'aquestes cases eren situades en l'espai comprès entre la línia exterior de la ciutat i la Travessera; les altres dues-centes cinquanta, entre la Travessera i el barri, aleshores molt petit, de Gràcia, format entorn del convent dels carmelitans descalços, anomenats Josepets.

A desgrat de les quatre-centes cases equivalents a uns 500 focs; a desgrat de trobar-se aquestes cases escampades pel pla, cosa que obligava a tenir un mosso pel repariment d'oficis; a desgrat d'existir unes escoles on concorrien més de setanta nois de veïns pobres del pla, els tres mils habitants d'aquest territori no tenien veritable representació administrativa" (1).

4.2 Sant Andreu de Palomar després del 1897

Ja de molts anys l'Ajuntament de Barcelona volia agregar a la ciutat els termes municipals de Gràcia, Sants, Sarrià, Les Corts, Sant Gervasi, Horta, Sant Martí de Provençals i Sant Andreu de Palomar. El 1879 la ciutat de Barcelona demanava definitivament l'agregació d'aquests termes municipals. La reacció no es va fer esperar i el 27 de febrer del 1879, de manera mancomunada, aquests ajuntaments elevaren una exposició raonada de la seva no agregació.

El 1885 l'ajuntament de Barcelona presenta un altre dictamen en el que esgrimia quatre raons: 1. manca espai al terme municipal de Barcelona pel seu degut desenvolupament; 2. manca terreny propi per a prosseguir la quadrícula urbanística del pla Cerdà; 3. impossibilitat d'urbanitzar degudament els carrers de l'Eixample degut a que s'estenen i introdueixen en els termes veïns i 4. sense fer una unitat urbana simple, es fa completament impossible ésser fidel al pla general d'Ildefons Cerdà.

(1) Op.cit. Tom I, pp. 663-664.

Aquestes argumentacions no tenien cap força ni semblaven tan evidents pels ajuntaments de les afores afectats. A part això, per altra banda, les argumentacions d'aquests ajuntaments es basaven en la necessària racionalitat funcional de cadascun d'aquests ajuntaments; ja que Barcelona era essencialment mercantil, Sant Andreu agrícola, Sant Martí de Provençals eminentment industrial... No hi ha afinitats d'interesos entre aquests municipis i la capital. A més, l'Ajuntament de Barcelona argumentava que la pèrdua de l'autonomia administrativa dels ajuntaments de les afores seria aventajosa del fet que la ciutat "sabrà administrar millor que els dels pobles els interessos locals". Evidentment, aquesta mena d'afirmacions difícilment podien convèncer o crear el clima indispensable de cara a l'agregació.

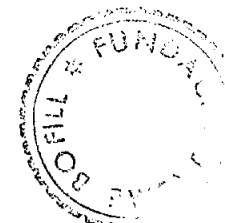
Malgrat tot, la ineptitud dels ajuntaments locals dels pobles foranis a la ciutat de Barcelona, preocupats més d'escoltar els cacics que el verdader i autèntic sentiment popular, es van trobar agregats a la ciutat per un decret del 20 d'abril del 1897.

La primera impressió de les poblacions afectades fou plenament favorable: aquesta posava encerta manera, una mena d'obstacle a les repetides i constants immoralitats comunals. Però no va tardar a crear-se un estat d'opinió contrari, en principi, als aspectes formals de l'agregació, és a dir, a la manera com havia estat portada a terme. El 2 de juny del mateix any hi hagué una important reunió pública al Teatre Principal de Gràcia on hi havia representants de tots els pobles agregats i es va prendre un trascendental acord: fer un recurs d'alçada contra el decret del 20 d'abril. La minuta d'al.legacions fou acompanyada de 234.127 firmes de veïns dels pobles afectats que no acceptaven el procés.

A Sant Andreu, en concret, es va organitzar la "Comissió Anti-agregacionista de Sant Andreu de Palomar" amb sengles al.locucions adreçades "als andreuenes". Es va inclús votar un Junta de Defensa formada per tots els presidents dels gremis locals i seria llarg de contar les moltes gestions fetes prop de tota mena d'organismes per a lograr la revocació del decret del 20 d'abril.

Finalment, el 21 de febrer del 1902 el Tribunal Contenciós i Administratiu decidí, en vista pública, que procedia a l'agregació. La protesta del poble de Sant Andreu es va fer evident, sobretot, quan a les properes eleccions municipals ningú de Sant Andreu va anar a votar i la població va tancar les portes de les seves cases i botigues en senyals de protesta.

Heus aquí el que deia un diari barceloní respecte a l'actitud

de Sant Andreu: (1)

"Una d'aquestes poblacions sobresurt per l'energia i per la constància en la defensa de la seva perduda autonomia: Sant Andreu de Palomar"... La Reial Ordre recentment dictada no ha acovardit aquells veïns i, segons notícies, tenen empresos treballs nous per a la desitjada segregació. Per altra part aquests treballs han trobat eco en altres poblacions agregades, que s'acuiten a secundar-los".

...

...

Posteriorment, com a nuclis més o menys articulats, Sant Andreu de Palomar veu nèixer Verdum-Roquetes, La Trinitat (consagrant un nom topogràfic: Finestrelles), Les Carolines, La Prosperitat...

El 1905, mossèn Clapés, l'historiador de Sant Andreu, ha pogut fer la descripció següent del que era aleshores el districte IX:

"Cap de les barriades que constitueixen el districte IX, tenien quasi res del que deu tenir tota ciutat mitjanament urbanitzada: ni empedrats, els carrers fets un munt de pols, sense regar a l'estiu o fets un munt de fang a l'hivern; en tots temps sots enormes, llum defectuosa i molts carrers a les fosques i sense aceres construïdes. Les fonts públiques no eren suficients per l'extensió dels barris de l'expoble, ni per la densitat de la població que contenia. La Rambla de Santa Eulàlia sense completar l'arbrat, ni vorades ni bancs. Carrers interceptats per camps, per casals i per parets, sense afermats, ni engravats ni empedrats ni clavegueres ni la sèquia Comtal coberta, ni arreglats els seus murs que eren marges que s'esllevisaven..." (2).

...

...

El 1902 Sant Andreu comptava amb 22 mútues de socors en casos de malaltia. Vuit societats recreatives, cinc corals, quatre societats professionals, tres societats educatives, dues de religioses, tres societats cooperatives. Es tracta d'una unitat urbana que, des d'aquest punt de vista, ha mantingut sempre una tradició extraordinària de vida col·lectiva.

...

...

(1)Opinió de Catalunya, 2 de juliol del 1899

(2)Op.cit. volum V, p.75.

Pel que fa als transports, mentre Barcelona restà tancada per les muralles, no hi havia hagut cap necessitat de les mateixes: fou precisament l'expansió de la ciutat que forçà la urgència de les comunicacions. Successivament, es resol el problema primerament, cap a mitjan segle XIX, amb l'establiment de les tartanes pel servei públic i que, més tard, serien canviades per petits cotxes de dues rodes que en deien sibilines.

Posteriorment, el 19 de desembre del 1877 s'inaugurava el tramvia de foc que comunicava la plaça del Comerç de Sant Andreu amb la d'Urquinaona de la ciutat comtal. El 1883 s'establí una branca que anava de La Sagrera a Horta. No gaire més tard, dos altres tramvies comunicaven Sant Andreu amb Badalona i Sabadell.

A les darreries del segle XIX, el progrés dels mètodes elèctrics provocaren el canvi de tracció i aquells primers mitjans de comunicació canviaren la seva força per l'elèctrica.

El 1922 neixia el servei regular a Barcelona d'Autòmnibus que, donada la seva poca rentabilitat, aviat fou convertida en la "Companyia d'Autobusos". El 1923 s'inaugurava la línia d'autobusos de Barcelona a Sant Andreu.

...

...

Finalment, heus aquí una descripció ben pintoresca del desplaçament de la indústria feta per Duran Senpere (1):

"Els sectors assenyalats en les actuals ordinacions municipals com a zones urbanes industrialitzades, compreses entre els límits dels antics pobles agregats a Barcelona, coincideixen, ampliats en el transcurs dels anys, amb els paratges que les fàbriques d'indianes del segle XVIII deixaven assenyalats: Les Corts, Sant i Hostafrancs per una banda; Sant Andreu, Sant Martí i Poble Nou per la banda oposada. En aquests dos flancs de la ciutat hi ha principalment els motors palpitants i les altes xemeneies; allí fou congriat el brugit constant del treball vivificador, que s'aparta a ambdós costats de l'urbs per a deixar lliure el seu centre dedicat a residència, al comerç quotidià, a les activitats culturals i a les funcions de govern".

Quan aquest historiador fa referència a Sant Andreu com a zona d'expansió industrial de Barcelona, es fa necessari entendre ben bé

(1) Op. cit. volum II, p. 264

el sentit de la seva afirmació. Precisament, tal com hem dit més amunt quan parlàvem dels problemes de l'agregació, Sant Andreu de Palomar s'havia caracteritzat sempre pel seu caràcter agrícola. Si Duran Senpere en parla com un dels flancs de creixement industrial, fa al·lusió al sentit direccional de l'expansió industrial de Barcelona.

Es pot dir que Sant Andreu no és pas encara una àrea industrial. Hi ha només tres empreses importants dintre els límits del casc habitat de Sant Andreu: Fabra i Coats que és l'empresa del ram tèxtil general amb més platilla de tot Espanya i que fabrica fils de cosir i distribueix cremalleres d'una marca estrangera (inaugurada el 1844); l'ENASA o Pegaso anomenada pel poble Hispano Suïssa; la fàbrica nacional de colorants S.A.; La Algodonera coneguda com el Vapor del Rec (apareguda entre el 1835 i el 1840) i bona quantitat de petites empreses i tallers. Amb això no volem pas treure mèrit al caràcter industrial de Sant Andreu, sinó únicament insistir que el casc o nucli de població d'aquest poble no fou talment industrial com, per exemple, Sant Martí i el Poble Nou. El que sí és veritat és que molt a prop del nucli poblat van proliferar en gran manera les indústries fins el punt que avui hi ha una important zona industrial ben pròxima a Sant Andreu.

5. Sant Andreu i la seva intervenció en guerres

5.1 La Guerra dels Segadors

Entre els anys 1635 i 1640, a mesura que la guerra a la frontera francesa es fa més amenaçadora, la impaciència, la manca de confiança -i potser, per part d'Olivares, la voluntat de provocació- indueixen els representants del poder reial a infringir cada vegada més greument els privilegis del Principat (1).

El govern castellà tractava a Catalunya com un país conquistat: empresonava diputats i consellers i no escoltava ni volia rebre les seves embaixades. S'estava creant el clima suficient per a la revolta d'una regió pròspera contra les repercussions de la decadència. Aquesta vegada és un país que es dreça. Els catalans no podien ésser reclutats per a l'exèrcit del rei; només els òrgans tradicionals podien reclutar un exèrcit en la forma tradicional; i si el rei i el seu lloctinent feien entrar les tropes a Catalunya, les regles d'allotjament enen bastant favorables al pagès. I el problema de l'allotjament de les tropes, fonamental en l'immediat, és aviat sobrepassat pels mateixos pagesos que van de dret a les solucions polítiques. La conflagració s'havia fet general i el toc de sometent

(1) Pierre Vilar, Catalunya dins l'Espanya moderna, Vol.II, p.362, Edicions 62, Barcelona, 1964.

retrunyia per les valls i per les serres; el pagès i el menestral, l'home d'armes i el de lletres empunyaren l'arma per a defensar-se de tantes vexacions i deslliurar la terra oprimida.

El dia 21 de maig, a Sant Andreu de Palomar s'hi havia replegat els sometents de Sant Celoni i Blanes, a més dels sagarretes i urgellesos que baixaven al pla de Barcelona a fer tractes per a arreglar les vinyes i per a segar el blat dels regadius. Aquell dia el passaren descansant i fent els preparatius per a entrar a la ciutat. Els fou prestat el Sant Crist de la pròpia Església, que precediria la comitiva. Carreras Candi parla del nombre: entre 1.500 i 2.000. Bofarull parla de 3.000. Pierre Vilar de 500.

Sigui com sigui, el 22 de maig partiren de Sant Andreu de Palomar amb la imatge del Sant Crist de l'Església al davant per bandera en direcció a Barcelona i a les dues hores abans del migdia es trobaven davant del Portal Nou. Anaren a la presó i lliberaren un diputat i dos consellers que s'havien negat a lliurar les finances al virrei. El 6 de juny, dia de Corpus, en que té lloc la tradicional arribada a Barcelona dels segadors, moviment pagès i moviment urbà es retroben i esclata la revolta al crit de "visca la terra, mori el mal govern, morin els traidors". No solament agafen i maten el virrei de Santa Coloma, sinó els funcionaris catalans massa servils. Olivares no volia la conciliació. Generalitat i Consell de Cent assumiren la direcció política del moviment i iniciaren les negociacions, que acabaren per proclamar comte de Barcelona al rei de França. La crisi oberta el 1640 durà vint anys i el 1659 es donarà la separació definitiva del Rosselló i la Cerdanya.

5.2 La Guerra de Successió

En haver elegit Carles II a Felip V per a succeir-lo en el solí d'Espanya fou la causa immediata de la terrible lluita que durà deu anys i que costà al Principat la pèrdua de la seva autonomia.

La posició geogràfica i estratègica de Sant Andreu era relativament important i és sovint en el curs de la història població escollida per a servir de centre d'operacions. El dia 30 de maig de l'any 1704 apareixia a la boca del Besós una esquadra de 53 baixells i algunes balandres comandada pel príncep de Darmstad amb 3.000 homes la major part dels quals s'allotjaren a Sant Andreu. Al mateix temps, sortiren de la ciutat prop de 2.000 soldats de cavalleria, espanyols i italians, obligant-los Darmstad a retirar-se després d'un combat tingut prop de la Torre dels Pardals.

Durant aquella llarga guerra, els habitants de Sant Andreu es van fer senyalar per la seva valentia i per l'organització d'una

mena de de "guerrilla" que es va fer aviat famosa en tot el Vallès.

Un nou desembarc es realitzà entre Montgat i el riu Besós el 24 d'agost del 1705. L'acampada va ocupar les terres que hi ha entre el mar i Sant Andreu i es tractava d'una tropa de 8.000 persones i 800 cavalls entre alemanys, anglesos i holandesos; l'últim que saltà a terra fou l'arxiduc Carles.

Seria llarg de comptar l'anecdolari de lluites i guerres que van tenir l'escenari de Sant Andreu. La descripció històrica dels excessos comesos per les tropes de Felip V quan ocuparen Sant Andreu i les poblacions veïnes ens allargaria excessivament en el nostre relat.

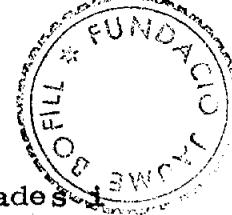
El 30 de juliol de l'any 1708 arribà a Sant Andreu Isabe^{la} Cristina de Brunswick, promesa de l'arxiduc Carles; aquest aconteixement concentrà a Sant Andreu totes les personalitats catalanes. El poble els aclamava ja com a reis i el 24 de maig del 1709 feren una revisió de reial guàrdia catalana de la reina al mateix carrer major de Sant Andreu.

L'any 1713 l'arxiduc abandonava Catalunya i decretava l'evacuació immediata de les seves tropes després d'haver firmat el conveni de l'Hospitalet. El 29 de novembre del mateix any s'aixecava sometent a totes les poblacions de la costa fins Mataró. L'afrontament entre les tropes de Felip V i el poble català fou extraordinàriament aferrissat. L'escenari de les operacions tenia el seu centre a l'àrea compresa entre Sant Andreu, Sant Martí, el Guinardó, Sant Adrià i Badalona.

Tot acabava l'11 de setembre del 1714 amb la derrota de Catalunya i molts fills de Sant Andreu de Palomar, que havien participat directament en la lluita, van tenir que emigrar per a fugir de les venjances i represàlies de Felip. Catalunya perdia la seva autonomia i, a l'ensem, havia perdut en la baralla a molts dels seus fills més significats.

5.3 La Guerra de la Independència

Quan els francesos ocuparen Sant Andreu, molts dels homes de la població sortiren a agregar-se a les forces "guerrilleres" de Milans del Bosch. Quan els convenia, els participants es retiraven dels boscos a les seves cases. Al començament no admetien sinó els homes que portaven armes; però més tard s'els juntaren fills de cases benestants de Sant Andreu i Sant Martí que, malgrat que no portaven armes, disposaven de quantitats de diners per a la seva adquisició. El 17 de setembre del 1808 va començar la guerra -dita pel poble "del Francès"- en àa que el poble de Sant Andreu

va sofrir moltíssimes vexacions: fou saquejat algunes vegades i van mancar repetides vegades els queviures.

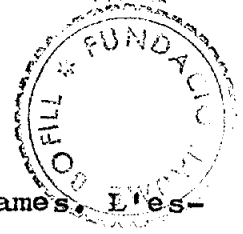
En el transcurs d'aquesta guerra té interès recordar la memòria de Josep Manso, ajudant del molí de la Verneda, que a Sant Andreu era extraordinàriament popular puix que s'el coneixia per en Josep del Molí. El tal personatge pogué veure com les tropes franceses malmetien els raïms d'una vinya propietat de l'ajudant del moliner. En Manso s'aproximà i increpà els francesos. Quasi miraculosament i només gràcies a la seva habilitat, en Josep es va esmunyir; però prometé venjar-se dels francesos i organitzà des del mateix molí una important i notable "guerrilla". De capítost de la mateixa, fustiguejant l'exèrcit francès amb èxits incontables, li foren reconeguts els més alts honors militars. Arribà a dominar el pla de Barcelona i despistà l'enemic fent errer la veu que s'en havia anat cap a les terres de Lleida, estratagema que li calgué una victòria local contra els francesos que estaven excessivament confiats. Efectivament, ell coneixia millor que ningú els paratges des dels temps de moliner a la Verneda.

En Josep Manso, de renom "El Moliner" fou un ídol pels adreucns del seu temps. Els seus descendents foren terratinents de l'entorn del vell camí de la Verneda i fins ben recentment aquells indrets eren coneguts per les "terres d'en Manso".

5.4 La Revolució de les Quintes

El servei militar obligatori fou introduït a Catalunya per Felip V després del 1714; però no logrà només que una lleva formada per vagabonds. Ferran VI també ho intentà. Carles III manà fer el servei militar per a fer la guerra als anglesos; però només va lograr que el fessin voluntaris. Les Corts de Càdix del 1812 feren obligatòries les quintes a Espanya; Catalunya en feu encara un cas omís i només es confiava amb el sometent per a fer la guerra contra Napoleó. L'any 1840 va fer-se una componenda: es donava una quota a les diputacions catalanes que aquelles subdividien pels pobles. Es recollien els diners suficients per a pagar substituïts als qui els havia tocat en sort de presentar-se. El 6 de juliol del 1845, el govern despòtic de Narváez va obligar els nois catalans a entrar en sorteig. Es va organitzar aleshores una ferma i coratjosa protesta, alçant-se amb armes i rebutjant enèrgicament un tribut injust a la noble causa de les llibertats catalanes.

L'alarma va arribar a cotes extraordinàries a Sant Andreu on la població no estava disposada a deixar-se quintar. Quan l'Ajuntament es disposava a complir les ordres de quintar, el poble es

va amotinar i els síndics van tenir que escapar-se per cames. L'escenari de la lluita fou el campanar de l'Església de Sant Andreu on es va lliurar una cruenta batalla entre els resistents i un caporal vingut expressament per a fer complir les ordres del govern. Es va tocar a sometent i es va crear un moviment de resistència impressionant. El 7 de juliol del 1845 i després d'una notable mortaldat, Ramon Maria de Narváez comunicava oficialment a la Presidència del Consell de Ministres que havia estat sofocada la rebel·lió i que havia lograt que els 18 nois que havien de fer el servei militar entrarien degudament a l'exèrcit.

Aquí també cal destacar en Francesc Baliarda, conegut a Sant Andreu com el "Noi", teixidor d'ofici, es va fer assenyalar destacadament per la seva ardua resistència. Fou l'organitzador de la Revolució de les Quintes proporcionant les armes i figurant com a capítol del moviment. En definitiva, com indica mossèn Clapés, fou esculpida amb sang en aquella revolta una plana important de la història de Catalunya i que tingué per escenari la població de Sant Andreu de Palomar.

5.5 La Setmana Tràgica a Sant Andreu

El diumenge 25 de juliol del 1909 tot estava en pau; però es comentava a tot arreu el que havien acordat els centres socialistes respecte a la vaga general com a protesta de la guerra del Marroc. El dilluns i el dimarts següent, tothom parava de treballar i un escamot de l'exèrcit anava proclamant per les cantonades l'estat de guerra. Aquella setmana ha estat anomenada en propietat "tràgica" perquè es van donar tota mena d'excessos i les petxades dels mateixos a Sant Andreu: ^{son} el convent dels maristes, el convent de Jesús i Maria, la Casa Asil, els pares de la Sagrada Família, les Germanes Dominiques i la parròquia de Sant Andreu que, amb l'incendi, fou perduda l'extraordinària joia del Sant Crist dels Segadors.

5.6 La Dictadura de Primo de Rivera

Des que el 17 de setembre del 1923 fou instal·lada la Dictadura, es van començar a sentir els efectes de la gran repressió a Sant Andreu. Aquest règim polític esborrava el concepte de ciutadans i convertia a les persones en súbdits.

La Dictadura fou forta amb els humils; es va caracteritzar pels negocis bruts, les grans empreses i els grans monopolis. Feia veure que s'emparava en el desig popular i volia donar a les masses una impressió d'autoritat que feia justícia. Es per això

que perseguia sense pietat als qui no pensaven com ella o que simplement patien l'odi de les seves camarilles locals.

A Sant Andreu la Dictadura va fer tota mena de vexacions per a deixar evident de que era ella l'única autoritat. Per a aquesta tasca disposava de delators i de complis de la mateixa localitat, als quals la Dictadura donà carta blanca i sovint eren com delegats per a muntar al seu gust llistes secretes de noms com a persones sospitoses. Aquests delators treballaven a l'ombra de la irresponsabilitat i de la impunitat.

Víctimes de les maquinacions de la Dictadura en foren a Sant Andreu els periòdics, sobretot els de caràcter popular i catalanista, els Pomells de Joventut, la Biblioteca Pública de Sant Andreu, el Centre Popular Catalanista, l'orfeó Eco de Catalunya, l'Avenç Nacionalista Republicà i el Foment Sardanístic Andreuenc. A part aquestes institucions, considerades com a factors cohesionants de les tendències ^{del barri} més en oposició a les de la Dictadura ~~del barri~~, hi hagué també una forta repressió contra personalitats locals, perseguides i calumniades de totes maneres per haver ostentat i promulgat determinades ideologies que es manifestaven en desacord amb les del dictador.

Fins el 30 de gener del 1930 que durà la Dictadura militar, la llengua es veié bandejada arreu de totes les manifestacions oficials i, inclús, es canviaren alguns cartells rotulats en català. A les escoles s'introduí la imposició de texts en castellà i s'imposà l'ensenyament en aquesta llengua. Es deixà de cantar cançons catalanes imposant-ne altres de castellanés.

Al costat d'una repressió així, es donà a Sant Andreu un moviment d'adultació impressionant i hi hagué moltes entitats i escoles que van adreçar un missatge d'adhesió a les autoritats i inclús s'arreglegaren firmes de les alumnes més joves, les pàrvules, intentant de simular un general estat d'opinió.

De fet, en un context així, els catalanistes de Sant Andreu es mantenien pràcticament al marge de la legalitat. Aquests intentaren prudentment salvar el que es pogués salvar; però les dificultats neixien, no solament de la repressió forània, sinó de les constants denúncies que provenien de la mateixa població venuda a les arbitrarietats del dictador. Foren uns anys negres, molt foscos i que, en certa manera, decapitaren les nobles aspiracions d'un poble que es'havia fet notar pel seu amor a Catalunya i a les coses del país.

6. Elements d'història sòcio-política recent de Sant Andreu

Els documents escrits s'han acabat i, per tant, calia prosseguir el nostre relat. Ens quedava el recurs als testimonis vius que poden donar fe de la història més recent i pròxima a nosaltres del nostre barri de Sant Andreu. És així com a través de persones conegudes i contemporànies de la història més pròxima a nosaltres, hem reconstruït la continuació del nostre relat.

Ni cal dir com i fins a quin punt voldríem desaparèixer per a deixar la paraula i els judicis històrics als nostres interlocutors. No cal dir com en fets de tan brutal actualitat es fa molt difícil prescindir de certs apassionaments que encara són vigents en aconteixements dels que la ciència històrica no ^{ha} acabat de treure'n l'entrellat. Potser inclús hi haurà algunes imprecisions que demanarien verificacions posteriors. Per la nostra banda, no volem ésser jutges d'aquesta història; ens domina únicament la intenció d'atenir-nos als testimonis de les persones que tan generosament han volgut lliurar la seva experiència. (1)

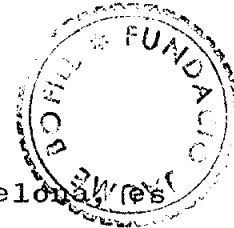
6.1 El context associatiu i de vida col·lectiva a Sant Andreu

Cal situar-nos al període d'abans de la guerra civil; Sant Andreu mantenia una uniformitat de poble i era realment un nucli que pesava i que era actiu dintre d'una dinàmica de coherència i de veritable esperit de família. Hi havia moltes raons per a creure que veritablement les coses eren així; només l'evocació dels centres cohesionants del barri, fa pensar ja que no podia ésser d'una altra manera: Lluisos, Casal Catòlic, Els Catalanistes, Ateneu Popular i, parlant dels centres de treball, els tallers de la Renfe, la fàbrica Portabella, la Maquinista, la Fabra i Coats, la Hispano Suïssa... tothom es coneixia.

Més tard, amb l'increment de les comunicacions i amb la intervenció dels fets que més tard es relataran; es va trobar més facilitat per a anar-s'en a treballar a Barcelona i es va anar perdent aquell clima anterior. En aquests moments, encara es mantenen nuclis, més en el camp religiós que en els altres; però només cal

(1) El fets relatats han estat verificats o completats per la bibliografia següent: Diccionari Biogràfic Albertí, Gran Enciclopèdia Catalana, Els fets de Maig i El 6 d'octubre a Catalunya de Manuel Cruells.

Les cites de referència seran determinades en cada cas concret.

pensar que, abans a Sant Andreu, quan algú anava a Barcelona sabia al poble.

El promotor de la Lliga Catalanista fou el qui va ostentar la representació a Barcelona com a regidor, el metge doctor Cararach. Nasqué de la manera més insospitada a partir de la penya que feien un grup d'amics a Can Tacón. Allà va nèixer la idea de formar la nova entitat. El local es trobava on actualment els nacionals hi han ubicat el Círculo Cultural Español (carrer Sant Andreu, 146). Al principi es pagava un lloguer; però, més tard, amb la col.laboració de les obligacions dels seus components, fou adquirit en propietat. El primer nom era "Centre Popular Catalanista"; però tot seguit el poble de Sant Andreu en deia "Els Catalanistes".

La Lliga, com entitat cívica i política alhora, va donar molts regidors i homes públics que, al seu haver, tenen importants urbanitzacions, com, per exemple, l'obertura de carrers i la configuració progressivament modernitzant de Sant Andreu. De totes maneres, segurament que el més important de la Lliga és que va sembrar la llavor del catalanisme a Sant Andreu.

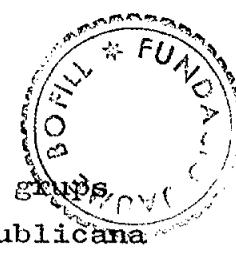
Al mateix local dels "catalanistes", hi havia també l'Andreuenc, que era un club de futbol que, més tard, es fondria amb un altre club, L'Avenç Esportiu, per a formar posteriorment el Club Deportivo Sant Andreu. Al mateix local dels "catalanistes" encara, hi havia l'orfeó l'Eco de Catalunya.

A més de la Lliga, jugava també un paper rellevant al barri el local dels radical-lerrouxistes al carrer Ramon Batlle (aleshores, Sant Pere). Cal fer esment així mateix d'Acció Catalana (de tendència centrista) que era formada de dissidents de la Lliga (que era declaradament dretana). Més tard, i també dissidents de la Lliga, veié la Il·lum Esquerra Republicana de Catalunya.

A despit de fer oblits inconfessables, cal dir finalment que a Sant Andreu hi havia hagut moltes entitats apolítiques i familiars, que eren fonament de vida col·lectiva. Aquesta situació comunitària es va anar perdent per causa de la dispersió creada arrel dels aconteixements polítics. Des d'aquesta perspectiva, els dos grups més representatius a Sant Andreu foren l'Esquerra Republicana de Catalunya i la Lliga Catalanista.

Quan vingué la Dictadura del General Primo de Rivera es va tancar el local de La Lliga i els seus integrants van tenir que cercar un espai per a posar-hi les coses i, posteriorment, durant el mateix període polític, fou tornat a La Lliga amb moltes restriccions.

Malgrat les vicissituds sofertes durant la Dictadura, en acabar

aquell règim polític, a Sant Andreu hi havia, doncs, els grups següents: Lliga, Acció Catalana, Radicals i Esquerra Republicana de Catalunya.

El prohom d'aquesta organització a Sant Andreu fou en Josep Dençàs que, personalment, era un autèntic metge de Sant Andreu i un home molt apreciat, fill d'un farmacèutic. Com que es mostrà netament partidari de la independència de Catalunya es col·locà en oposició a un bon nombre de components del partit majoritari d'Esquerra Republicana. Més tard revindrem sobre aquest personatge de Sant Andreu que va jugar un paper històric de primer ordre. Per causa de la seva tendència nacionalista extremista va tenir que exilar-se quan la Dictadura del General Primo de Rivera.

6.2 L'adveniment de la República

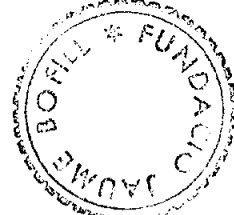
A les eleccions municipals de l'abril del 1931, es va fer el canvi de règim polític: la monarquia fou substituïda per la República. A Sant Andreu, en concret, el partit majoritari fou l'Esquerra Republicana de Catalunya i la Lliga va passar a ésser una minoria. Des d'aquest moment, la Lliga Regionalista va quedar en el record de la Mancomunitat de Diputacions creada per Prat de la Riba.

"La política de l'Esquerra ve marcada per una enorme mediocritat d'objectius i de projeccions, cosa que es resol amb una projecció propagandística eminentment demagògica damunt les masses catalanes. I així el govern autònom català es veu inclinat cap a un nacionalisme més verbal que no pas efectiu per part dels seguidors... Malgrat tot, el partit d'Esquerra Republicana de Catalunya conserva una certa estabilitat, dins el Govern autònom, propícia per a portar a terme bones realitzacions, per causa de l'adhesió gairebé personal a la figura del President de la Generalitat dels camperols rabassaires que donaven una tònica obrerista a l'acció governamental" (1)

"El moviment rabassaire no representava ni de molt menys l'agitació rural catalana, puix que es produïa només a les comarques vinícoles del país. El seu mateix nom ja els definia. En els llocs geogràfics catalans no essencialment vinícoles el problema es plantejava en altres termes...; però, tots, seguint la tònica de radicalització i d'exigència dels mateixos rabassaires, iniciaven una forta pressió sobre el partit majoritari" (2)

(1) M. Cruells, El 6 d'octubre a Catalunya, Pòrtic, 1970, p.84

(2) op. cit., p.101.

En proclamar-se la República, es va reunir la gent a la plaça de l'Església a Sant Andreu. Dencàs va proposar d'anar a Unió Patriòtica (1) on els santandreuencs van estripar la bandera de l'Estat i hi van posar la Republicana. Inmediatament algú l'hi va proposar aleshores d'anar al local de la Lliga a fer el mateix. La resposta d'en Dencàs fou categòrica: "No, als Catalanistes hi aniré jo". (2)

De fet, quan va esclatar la República hi havia a Sant Andreu un autèntic entusiasme popular per part de la gent que es sentia abocada a defensar les llibertats

6.3 En Josep Dencàs i el 6 d'Octubre del 1934. La Casa Bloc.

Amb motiu de les eleccions del novembre del 1933 i de la pujada de les dretes al poder, la Generalitat de Catalunya va acceptar malament aquest canvi polític de rols. De fet, dins l'Esquerra, les lluites entre grups queden polaritzades amb en Companys i en Dencàs; pel primer, el seu ideal era a l'ensem la República i la Generalitat i era encara l'home del moviment rabassaire; pel segon, era en aquell moment dirigent màxim d'Estat Català i tenia a les seves ordres unes forces més disciplinades que, sota una aparença paramilitar, s'havien donat el nom d'escamots (3). Entorn de cadascun d'aquests personatges es va produir una verdadera concentració de forces. Recordem que l'Estat Català era el sector separatista de l'Esquerra.

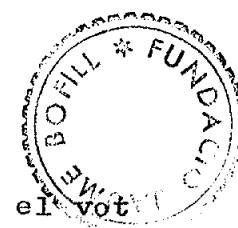
En aquestes eleccions del 1933 es va donar el vot a les dones per primera vegada i a Sant Andreu això va comportar un afrontament efectiu entre en Dencàs i en Cararach que, en el fons, ho era entre

(1) Era el partit únic promogut pel Dictador.

(2) En Dencàs estava casat amb una persona de la família Cararach.

Es per aquest motiu que^{no} l'hi interessava crear-se complicacions familiars a partir d'un gest fet prop de la Lliga.

(3) Nom donat a cadascun dels grups d'elements d'acció d'Estat Català. La implantació de la Dictadura (1923) i l'exili de Francesc Macià no permeteren una organització acabada d'aquests grups i això motivà que alguns militants es situessin al marge de l'organització i actuessin d'una manera independent. Durant la República (1931) s'anomenaren així mateix "escamots" els grups més o menys organitzats de les Joventuts d'Esquerra Estat Català, que tenien com a caps Josep Dencàs i Miquel Badia i que tingueren un paper destacat en els fets del 6 d'octubre (1934). Gran Enciclopèdia Catalana.

entre l'Esquerra Republicana i la Lliga. Dencàs no volia el vot de les dones perquè votarien dretes.

En Josep Dencàs, fou primerament conseller de sanitat (posteriorment ho seria un altre metge, en Corachan) i més tard ho seria de governació. Ell havia estat el fundador dels "escamots" que, segons els nostres informants, feien un tuf de feixistes. Essent conseller de governació va fer fracassar la vaga de transports. Tancà els sindicats de la CNT i va fer arrestar alguns dirigents anarquistes. Es per això que els anarquistes l'hi havien jurada.

Es comprometé molt en els fets d'octubre del 1934: cercà armes, desarmant el sometent i demanant-les al mateix govern central i intentà que les joventuts d'Estat Català i els escamots fossin l'avantguarda del moviment, amb dura oposició al moviment obrer i a l'Aliança Obrera, que era el pacte d'acció revolucionària que uní les forces obreres durant la Segona República Espanyola davant la victòria electoral de les dretes (1). Intentà de dirigir des del palay de governació la trajectòria dels fets; però, després de la infructuosa relació amb el general de la guàrdia civil, Santiago, i la derrota del moviment, fugí de Catalunya.

"La veritat és que Josep Dencàs, que ha estat titllat de feixiste, i amb ell els escamots d'Estat Català, no tenia prou preparació ideològica, ni capacitat política, per a concebre un feixisme català i, per tant, crear-ne una branca entre nosaltres. Tot el que hom digui en contra d'aquesta afirmació són ganys d'inflar les coses" (2).

No és just, per altra banda, atribuir tota la responsabilitat dels fets d'octubre exclusivament a en Dencàs, sinó que no cal oblidar la responsabilitat col·lectiva que recau sobre els altres components de la Generalitat. Abans dels fets i durant els fets, Dencàs i Companys actuaven conjuntament; si hi ha responsabilitats polítiques, lògicament les han de compartir, sense oblidar cap element del govern de la Generalitat.

Tot el govern de la Generalitat fou empresonat; però Dencàs es va escapar per la claveguera; escapada que havia preparat ell mateix.

(1) Sorgí de la iniciativa del Bloc Obrer i Camperol del que en formaven part el PSOE, l'UGT, la Unió de Socialistes de Catalunya, l'Esquerra Comunista i la Unió de Rabassaires, bé que aquesta s'en separà després. La CNT i el Partit Comunista d'Espanya quedaren al marge. La seva consolidació fou el 1934. (Gran Enciclopèdia Catalana).

(2) Manuel Cruells, op. cit., p.125.

Els fets de la revolució d'octubre (el 6 d' del 1934 van trobar un detonador quan el 4 d'octubre del 1934 Lerroux formava nou govern integrat per tres ministres de la CEDA. La Generalitat, essent conseller de governació Josep Dencàs, es va aixecar on armes. En aquells moments la CNT i la FAI no tenien encara força.

Tot començà quan Companys va fer una crida contra el govern de Madrid; però la revolta va fracassar perquè el general Batet, que era el Capità General de la IV Regió Militar, va sofocar la revolta.

En Dencàs es va refugiar després de la seva escapada per la clavaguera i s'en va tenir que anar amb en Ventura Gassol, perquè els de la CNT i els de la FAI els havien amenaçat

El 18 de febrer del 1936 en Josep Dencàs va tornar i va exercir de metge a Sant Andreu altra vegada.

6.4 El juliol del 1936 i la guerra civil

Quan va esclatar la guerra, el paper principal de la resistència a Sant Andreu fou jugat per la CNT-FAI, el Partit Socialiste de Comorera (que després fou Unificat de Catalunya) (1) i el POUM.

Sant Andreu, com a barriada aleshores perdominantment treballadora, era d'esquerres perquè tant els tallers de la RENFE (ocupada, sobretot, per socialistes), la Frabra i Coats, com la Maquinista Terrestre i Marítima i la Hispano Suïssa actuaven de veraders aglutinants d'una classe obrera nombrosa i combativa.

Durant el període de la guerra, Sant Andreu va estar sempre a la zona republicana i cal entrar en la convicció que, malgrat la presència dels grups protagonistes, dintre la població hi va haver-hi una resistència petita.

A Barcelona, la CNT i la FAI s'havien apoderat de les armes dels quarteis i es van atrinxerar a dos o tres punts estratègics (el més important era la Telefònica) i es van oposar obertament al "Alzamiento Nacional". Les casernes de Sant Andreu sempre van ésser regentades per la CNT i totes les bateries transportades al front d'Osca. Els militars s'en van anar i no hi va haver-hi resistència.

(1) Joan Comorera i Soler va nèixer a Cervera el 1895. Tenia la carrera de mestre l'exercici de la qual abandonà per a dedicar-se al periodisme i a la literatura en general. Desplegà una intensa activitat com a dirigent de la Unió Socialistes de Catalunya. Fou elegit diputat a Corts espanyoles i també al Palament català. Entrà al govern de la Generalitat, on ocupà successivament les conselleries d'Agricultura, Economia (1934) i Proveïments (1936). En fundar-se en PSUC, en fou Secretari General. Morí al penal de Burgos (1960).
Diccionari biogràfic Albertí.

Canudas (1) va fer uns vols de reconeixement sobre les casernes de Sant Andreu.

Els militars de la III Regió Militar, comanats pel general Batet, van sortir i es van sublevar contra la República; a les casernes de Sant Andreu hi havia el capità López Varela que va tenir que fugir perquè no va acceptar els aconteixements del barri.

La guàrdia civil i els militars, que depenien de la Generalitat, van quedar completament desbordats per la força de la resistència popular.

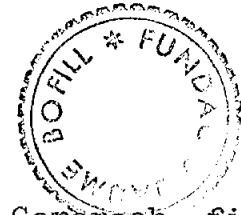
La Lliga Regionalista -trionfadora a les eleccions del 33- fou extraordinàriament perseguida pels elements de la FAI. Malgrat que aquest partit hagués tirat els mobles al carrer, va haver-hi un anarquista que va lograr salvar moltes persones. Com que la Lliga representava un grup de dreta, va trobar moltes suspicàcies i, a més, molts eren del sometent (Gabriel Feliu fou molt destacat). La CNT i la FAI imposaven el seu criteri perquè tenien les armes i van desbordar la Generalitat on no hi van haver homes capaços d'enfrentar-se o de posar ordre a l'impuls d'aquesta gent.

Fou una època en que es matava per qualsevol cosa i moltes vegades per represàlies personals. Aquest poder incontrolat va durar temps: robatoris, incautacions, vexacions i assassinats. Portaven la gent a afusellar al cementiri de Montcada i no era rar tampoc trobar gent morta per les cunetes.

Segons versió d'alguns dels nostres informants, aquests desalmats de la CNT, quan no tenien armes, no eren valents. Eren com l'autèntic "xulo" i, quan s'els plantava cara, sempre afluixaven. Es van donar bastants casos a Sant Andreu que, a base de tenir el coratge de plantar cara, persones havien salvat les seves vides. Els grups de la CNT que actuaven a Sant Andreu eren generalment del barri mateix; però els que donaven ordres solien ésser de fora i, per tant, la CNT actuava molt a través de terceres persones.

La CNT es va veure dominada per la FAI, és a dir, el partit polític no deixava autonomia al sindicat.

(1) Josep Canudas i Busquets havia nascut a Barcelona el 1894. El 1917 havia obtingut el títol de Pilot i dos anys més tard era professor de l'escola, convertida més tard en Escola Catalana d'Aviació. En fou cap pilot en 1920. Fundà la Penya de l'Aire, esdevinguda després Aero-Club de Catalunya. Publicà gran nombre d'articles de divulgació sobre l'aviació i temes aeronàutics. Fou una figura extremadament popular. S'exilià el 1939 i restà molts anys als Estats Units.

En esclatar la guerra, en Dencàs i el seu cunyat Cararach, fill del fundador de la Lliga, es van refugiar a Sant Feliu de Codines. Els de la FAI es van emportar en Cararach amb el fi d'averiguar on era el seu cunyat perquè s'el volien carregar. Aquell va salvar la vida gràcies a un home de la FAI a qui havia curat la seva dona i, aleshores, va lograr avisar a en Dencàs que es va refugiar a "El Oro del Rhin". Després passà a Itàlia i a Paris -on fou empresonat- i al desencadenar-se la guerra europea, va viure a Perpignà i a Banyuls, passant posteriorment a Tànger on va morir.(1)

La CNT-FAI tenia comissaris dintre les casernes de Sant Andreu. Eren representant civils dintre els militars que exercien una funció de control. Aquests comissaris, al principi, prenien decisions; però més tard van anar perdent importància

Els anarquistes s'establiren com centres a Sant Andreu al local dels catalanistes i al dels Lluïsos (Sant Andreu, 97). Des d'aquí, tot Sant Andreu era dominat pel comitè revolucionari i per les patrulles de control. La biblioteca de mossèn Clapés, que tenia més de 10.000 volums, fou instal·lada al local de Jesús i Maria (Fabra i Puig): allà hi van fer el local cultural de la FAI. A la plaça del Comerç, en el local de l'Esquerra Republicana de Catalunya, el casinet,⁽²⁾ hi havia així mateix el domini de la FAI. Els anarquistes de Sant Andreu es van guanyar una justificada fama d'atrevids i agoserats a tot arreu. Quan la FAI demanava armes, la Generalitat les hi donava.

Es recorden varis bombardeaments a Sant Andreu: dos als quarts amb la intenció de destruir els dipòsits d'armes i explosius i un altre a l'Hispano Suïssa. Eren, evidentment, fets pels homes de la revolta militar. Es tractava de destruir o fer por? Era només una arma psicològica? Quin objectiu concret es tenia? De totes maneres, no es recorden pas destruccions d'importància. Al bombardeament de l'Hispano Suïssa es va causar moltes morts a un refugi que es trobava a la Rambla, cantonada al carrer de Les Monges. Però, per exemple, a la fàbrica de Colorants i Explosius no hi va haver-hi mai cap bombardeament.

Les Esglésies, per exemple, es van servir per a dependències: Sant Pacià va ésser convertida en menjador i no la van cremar perquè

(1) Dencàs no havia estat mai massa coherent. En esclatar la guerra, al seu pis s'hi van trobar imatges i medallons religiosos, a ell que es volia fer passar per antiolèrical.

(2) Abans de la guerra, havia estat el Centro Obrero Instructivo Andresense.

un dels del comitè tenia una amistat personal amb el rector, Sant Andreu, després d'haver vist la crema de les imatges i del seu interior, va servir per a magatzem de gasolina; a Jesús, Maria i Josep hi van crear la Unió Musical del districte IX.

...

...

Ens prenem la llibertat d'obrir un petit parèntesi per a fer al·lusió a la Casa Bloc i tot el que ella significa.

La Generalitat va fer construir "casetes i hortets" pels de l'Esquerra al Passeig Torras i Bages i la Casa Bloc. Aquesta construcció és un gran edifici situat en un extrem de Sant Andreu, al final del passeig Torras i Bages al costat de les casernes.

La Diputació Provincial fou qui va substituir la Generalitat. Fou una construcció realitzada fa ara ja quaranta anys pels arquitectes del GATCPAC. La construcció, que era una reacció contra les cases noves que es destinaven als treballadors en els anys trenta, generalment unifamiliars, mal comunicades i de baixa qualitat, segueix les normes del Congrés Internacional d'Arquitectura Moderna.

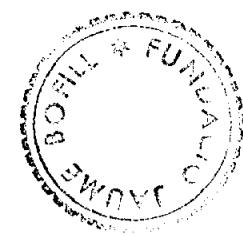
Es pretenia compensar el cost del terreny a través de l'edificació en forma de bloc que compregués els serveis indispensables per a una comunitat. Es per això que la Casa Bloc, acabada el 1937, en plena guerra civil, segueix essent un exemple, malgrat el seu mal estat.

Cada habitable disposa de tres habitacions a la part superior, un menjador-galeria, una cuina i una habitació de bany. Totes les finestres són exteriors i no hi ha parets pròximes que limitin la ventilació. Com que cada pis és dúplex, la sensació d'espai és considerable.

El 1939 les intencions originals van variar substancialment: es va instal·lar una comisaria als baixos que, posteriorment, seria la ubicació d'una parròquia, la de Sant Joan de Malta. Els altres serveis van naufragar i, en aquests moments, és ocupada per militars en actiu o retirats. Són pocs els veïns antics. En tres ales de l'edifici hi viuen famílies, una altra és una Residència de Vídues i Orfes de l'exèrcit i les altres dues estan habitades per policies. A un dels patis s'hi ha instal·lat la cavalleria i els elements propis per a l'exercici hípic. (1)

En fi, la Casa Bloc és un bell record d'una època i és memòria d'una manera de fer urbanística que caldria que fos restaurada.

(1) Alguns elements descriptius són de Josep Mª Huertas, Tele/Expres, 15-III-1977.

6.5 Els fets de maig del 1937

El mai del 1937 va significar el terme del domini absolut de la CNT i la FAI. Fou la data de la lluita de la CNT-FAI contra els socialistes i l'Esquerra Republicana de Catalunya. En Negrín i els anomenats "Chicos del Jarama", com una policia, vingueren a Catalunya a atacar el reducte de la FAI, que era la telefònica.

Van guanyar els socialistes i, a partir d'aquell moment, es van acabar les arbitrarietats. A partir d'aquell moment, a la gent s'els feia judicis i s'els passava pels tribunals. A Sant Andreu, en concret, aquest canvi de formes es va notar extraordinàriament.

En definitiva, Sant Andreu, des del 18 de juliol del 1936 fins el 26 de gener del 1939, va romandre sempre a la zona republicana. De totes maneres, el maig del 1937 va tornar una certa normalització de la vida pública. A partir d'aquell moment, la Generalitat va salvar el que va poder, encara que sembla que hauria pogut fer molt més del que va fer.

Els fets cruents de maig, però, es veuen perfectament reflectits en aquesta cita:

"cadàvers espantosament mutilats dels dotze militants de la CNT de Sant Andreu, trets de les seves cases i portats en ambulàncies al cementiri de Cerdanyola..."
(Solidaridad Obrera, 11 maig 1937)

6.6 Les represàlies posteriors a la guerra civil

La repressió franquista a Sant Andreu fou veritablement cruel. Indefensos i inàcents van morir a màns dels poders nous.

Als Lluïsos es va instal·lar la policia; als Catalanistes, el Círculo Cultural Español; a l'Esquerra Republicana de Catalunya, la Falange i el Front de Joventuts.

Molts, per por de les represàlies, van marxar. Els que no ho van fer i s'havien significat, foren condemnats a mort; la majoria d'aquests es pensaven que no tenien causa suficient per a marxar i, per tant que no tenien responsabilitats. Es denunciava per les coses més estúpides i es va aprofitar la cojuntura per a satisfer moltes venjances personals altra vegada.

Sant Andreu va presenciar moltes represàlies laborals. Els que havien pertenescut a comitès d'empresa i, per tant, elegits pels treballadors, foren postergats de la fàbrica i inclosos despedits. En aquesta línia les deportacions foren nombroses. Així per exemple,

als tallers de la RENFE, van ésser deportats els treballadors dels antics comitès a Valladolid i els represaliats de Valladolid els van portar a Sant Andreu. D'aquests, molts s'han afincat definitivament a Sant Andreu; en canvi, els catalans de Valladolid quasi tots van tornar des que van poder.

La repressió franquista no tenia misericòrdia: es feien judicis sumaríssims que complien sentència al Camp de la Bota.

Donada la situació, es van produir alguns fets curiosos; ens referim als canvis de camisa. No foren pas molts casos; però n'hi ha alguns a Sant Andreu. Es tractava de persones que veient que les coses no anaven prou bé, malgrat no ésser la seva creença, es van apuntar ràpidament a la Falange. Sempre foren el mateix nucli, és a dir, els carlistes tradicionalistes. Volien únicament assegurar la seva pell i van entrar a fer el pas de l'ànec: aixecar la mà, cantar les cançons feixistes i simular una comunió de pensament amb els vencedors.

Ni cal dir com el català fou proscrit a l'escola i en els actes públics. Va durar un temps que qualsevol signe que evoqués la regió o, inclús, qualsevulla manifestació verbal contrària a la situació del moment, era de per si mateixa perillosa.

6.7 Una història que encara s'està fent

Els quaranta "anys de pau" del franquisme han suposat per a Sant Andreu un important període de clandestinitat de la seva història. S'ha fet el que s'ha pogut; però la seva vida social d'abans es pot dir que ha mort. El que passa és que, com veurem més avall, hi ha encara latent l'esperit d'aquell poble primigeni i... no tot ha mort; hi ha encara l'esperança que glateix sota les despulles d'un poble que vol viure.

Ha estat aquest període la síntesi de l'aprofitament dels vencedors de totes les oportunitats que els hi ha ofert la seva privilegiada posició. Heus aquí els elements més importants que, com a indicadors, es poden llegir encara avui a Sant Andreu: (1)

- Passatge d'un barri de planta i pis a grans blocs i, per tant, increment desbordant de població.
- Equipaments desfasats davant la problemàtica demogràfica.
- Notable pol.lució atmosfèrica.
- Intensificació del tràfic degut al fet que Sant Andreu és la porta de Barcelona i, per tant, lloc de pas.

(1) Resum d'una consulta feta per Solidaridad Nacional (30-XI-1973) a Francesc Porret, Joan Anton Audet, Ismael Romero i Joaquim Serra.

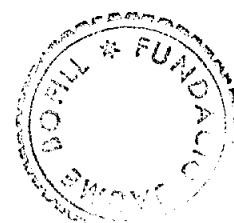
- Problemes greus generats per una infraestructura urbanística força degradada per vella i mal cuidada.
- Aquesta situació es concreta en la deficient pavimentació i asfaltat i la insuficiència de l'enllumenat.
- Finalment, donat l'increment desbordant de la ciutat de Barcelona, Sant Andreu cavalla entre elx suburbi i la gran ciutat; amb el perill de convertir-se, dintre la dinàmica present, en zona plenament suburbial.

Per tant, les possibles solucions que, indirectament, ajuden a fer comprendre aquesta situació, són les següents:

- Provisió d'equipaments al ritme de les noves necessitats.
- Control rigorós de la gestió del sòl per a evitar la progressiva especulació galopant.
- Aprofitament de totes les cojuntures que es presentin per a aprofitar la recuperació de terrenys.
- Evitar l'excessiva burocràcia que impedeix agilitzar les gestions.
- Ordenació raonada de la circulació.
- Programació i planificació de la ciutat, en funció d'aquesta i no del suburbi. S'està pagant un preu molt car per manca de planificació de tots aquests anys.

La vida i el context social de Sant Andreu pot haver variat; però fa un moment fèiem al·lusió a que Sant Andreu ha guardat en forma latent l'esperit de lluita i la seva necessitat d'associació. En quant a aquest darrer aspecte, el tractarem quan parlem de la vida associativa. En quant al primer, si és un indicador prou vàlid, ens atrevim a fer una evocació de les eleccions del quinze de juny del 1977. Heus aquí els resultats, no solament de Sant Andreu, sinó de les àrees urbanes que limiten amb el barri:

<u>Barris</u>	<u>PSC-PSOE+PSUC</u>	<u>UCD</u>
Guineueta-Canyelles	62'1 %	19 %
Verdum-Prosperitat-Roquetes	68'13	14'66
Trinitat Nova i Vella	66'87	15'27
Ciutat Meridiana-Torre Baró-Vallbona	73'15	10'06
Bon Pastor-Baró de Viver	69'42	12'25

Vilapiscina-Santa Eulàlia	54'74	14
Turó-Porta-Barcinova-Calinova	57'33	20
Sagrera	63'8	12
Sant Andreu	49'75	17'37

Font: Mundo Diario, 6 agost 1977.

Apèndix: Notes biogràfiques d'un cenetiste de Sant Andreu.

Nota: ben lluny de fer generalitzacions vàlides a partir de l'exposició d'un sol cas, pretenem aportar unes pinzellades biogràfiques d'un radical-llibertari de la vella escola. Els evàquem aquí només des del punt de vista il·lustratiu i voldríem que, amb tot i per tot, fos salvada la intimitat i l'anonimat de qui, amb tanta generositat ens ha volgut lliurar el seu testimoni.

Antic alumne de l'Ateneu Obrer, nasqué en una família proletària i absolutament convençuda de la seva dimensió de classe obrera explotada. No va tenir mai una actuació de flamerada; però amb una obsessió quasi obstinada per la veritat. "Sempre vaig amb la veritat per davant".

El seu ofici és paleta i actualment està jubilat de la seva vida laboral.

Quan va esclatar el 18 de juliol del 1936, no estava d'acord amb l'espectacle que veia i, com que no volia empanyar-se ~~laxxam~~ les màns de sang per causa d'un espectacle que no l'hi agradava, va demanar un fusell, un mono i unes espadenyes i s'en va anar al front. En aquells moments, tenia dos fills petits; però estava plenament convençut que la seva obligació estava al front per a defensar la República Espanyola.

Fou comandant de la CNT i els del comitè de defensa no volien pas que se'n'anés; però ell, malgrat els problemes de la CNT i els personals de la seva família, va marxar.

El primer d'abril del 1939 fou empresonat a València i, com que no hi havia prou lloc a la presó, fou emplaçat amb molts d'altres a la plaça de braus. Poc deprés, era traslladat a un camp de concentració a Soneja, província de Castelló.

Aquí els anaven portant a l'escola als qui no s'havien confessat culpables de res i amb un aval del seu poble els deixaven anar. El nostre personatge va dir la veritat: que havia estat comandant

de la CNT a l'exèrcit popular.

Fou conduït a Portaceli, província de València, on va restar-hi un any. Posteriorment, el jutjat 15 de Barcelona el feia anar al Palau de les Nacions a Montjuïc on va restar-hi encara un altre any en espera del judici.

L'abril del 1941 es va fer un Consell de Guerra a Capitania General i, canviant completament la tàctica, el van condemnar a cadena perpètua. El canvi de tàctica es devia precisament a que la guerra europea no anava massa bé pels alemanys que ja estaven de cap a caiguda i el règim polític de Franco tenia por.

Aleshores, després del judici, fou conduït en tramvia, amani-llat amb un altre que estava condemnat a mort, a la presó de La Model i vigilats per una parella de guàrdies civils. El nostre personatge recorda l'escena amb una verdadera tristesa: "com si es tractés d'un facinerós delinqüent".

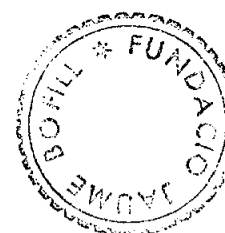
Es en aquest moment que el nostre cenetiste va optar per a anar a treballar a colònies penitenciàries. Donat el seu ofici, va treballar en la construcció d'edificis, de ponts i de casernes.

La seva condemna va durar encara tres anys; perquè entre els indults que van anar donant i la redempció de la pena pel seu treball, va anar reduint la cadena perpètua dels 30 anys.

"Estic plenament convençut que em vaig salvar per causa de dues circumstàncies: la guerra havia anat malament pels franquistes i sempre vaig anar amb la veritat per davant".

Capítol II

Anàlisi demogràficade Sant Andreu

1. Delimitació de l'àrea d'estudi

Prèvia consulta amb l'Associació de veïns de Sant Andreu, i amb l'intent de mantenir uns criteris que responguessin a la realitat tant històrica com actual, vam fixar els següents límits:

- Avda. Meridiana , Via Favència , P.Sta.Coloma , Via del tren , c/Tucuman , c/Ciutat de la Asunción , c/S.Adrià , Via del tren , c/P.Mañanet , Riera d'Horta , c/Dublin , Avda. Meridiana -

En el primer capítol hem intentat exposar el procés històric-evolutiu del poble de Sant Andreu. En el transcurs dels anys es veu clar com la gran extensió del municipi va quedant retallada pel naixement d'altres barris que van iniciant una vida pròpia i Sant Andreu es fa , redunit-se al nucli central de població, el tros més pla de tot el terreny de l'exmunicipi,

En l'actualitat la nostra àrea d'estudi forma part del D.IX de la ciutat de Barcelona i està integrada per 20 seccions censals.

Cal una advertència i aclariment respecte als límits establerts per la part que voreja el barri del Bon Pastor: segurament que les fites naturals del barri de Sant Andreu vénen donades pel pas de la via del tren de Girona. El fet de que en l'estudi marquem uns altres límits (c/Ciutat de la Asunción - c/Tucuman) ve motivat per la divisió administrativa actual que dóna un dimensionat concret a la secció censal 172: si per una part aquesta excedeix els límits del barri, per l'altra inclou en ella tots els grans blocs de la part dreta del P. Torres i Bages que són un nucli de població important del que no podem prescindir-ne sense desfigurar la realitat. Per entendre millor totes aquestes matitzacions vegeu el mapa nº 1.

2. La divisió administrativa-municipal

Malgrat que en l'apartat anterior ja hem donat compte de la sectorització municipal de la nostra àrea d'estudi, són precisas unes puntualitzacions, ja que comporten una certa influència a l'hora de fer l'anàlisi de població.

Quan parlem del barri de Sant Andreu, entenem normalment la zona que hem marcat en el planell i que configurava el nucli

fort de població quan encara era un municipi autònom, però a nivell estadístic i municipal aquest troç de territori no constitueix pas cap unitat mesurable i quantificable.

La divisió administrativa-municipal sectoritza la ciutat a tres nivells: - Districte

-Barris

- Seccions censals

El Districte IX consta en l'actualitat de 10 barris i 207 seccions censals:

- Camp de l'Arpa.....13 seccions censals
- Provençals.....21 " "
- La sagrera.....25 " "
- Estadella.....11 " "
- Sant Pacià..... 6 " "
- Mercadal..... 3 " "
- Sta. Eulàlia.....44 " "
- Les Roquetes.....65 " "
- Besós.....11 " "
- Sta. Coloma..... 8 " "

Curiosament no consta per enlloc el nom del municipi que ha donat origen a una de les zones més poblades de la ciutat: Sant Andreu.

De tots aquests 10 barris, 5 són els que, ja en la seva totalitat, ja només parcialment, formen l'àrea del nostra estudi. Aquests 5 barris corresponen amb força exactitud als que formaven el municipi de Sant Andreu abans de la seva agregació a Barcelona. L'única diferència és que molts troços d'aquests barris han quedat menjats pels nuclis nous de la post-guerra i que antigament eren les vinyes i camps del municipi de Sant Andreu.

BARRI BESOS: Era el "barri primer del municipi de Sant Andreu" El punt de sortida era la cruïlla dels carrers Sant Andreu/Servet. D'aquí, per la marge dreta, fins a trobar el c/Bartrina - Pl. Mn.Clapés - Ctra. de Ribes - Terma municipal de Montcada - Riu Besós - c/Sant Adrià (antiga Riera de Sant Andreu) - c/Sant Andreu fins a trobar la cruïlla del començament.

L'actual divisió municipal no segueix els mateixos límits. Aquest antic barri primer de Sant Andreu ha quedat partit en dos: el barri Besós, que comprèn a més del troç de Sant Andreu, tot el que nosaltres coneixem com a Trinitat Vella, Vallbona.... I en segon lloc, el barri de Sta. Coloma que nosaltres en diem Baró de Viver i Bon Pastor.

Del barri Besós nosaltres només agafem el territori comprès en les seccions censals, 172,173,174,175,176. (Vegeu mapa).

BARRI MERCADAL: Manté les mateixes dimensions des de sempre. Els seus límits són: Sant Andreu cruïlla Servat, per la marge esquerra fins a trobar Avda. Meridiana, Riera de Sant Andreu, c/Sant Andreu fins a trobar Servet.

El seu nom ha quedat viu per la plaça que té dedicada: la Plaça Mercadal on hi ha el mercat.

En el nostre estudi incloum aquest barri en la seva totalitat, les seccions censals que el componen són: 51,78,79 (vegeu mapa).

BARRI SANT PACIA: Els límits d'aquest tampoc han variat. Abans de l'agregació era anomenat "tercer barri del municipi de Sant Andreu". Comprèn el territori que hi ha entre: c/Sant Andreu cruïlla amb la Riera del mateix nom, per la marge esquerra d'aquesta fins a trobar l'Avda. Meridiana, c/Dublin, Riera d'Horta, c/Sant Andreu fins el punt de sortida.

La totalitat d'aquest barri entra en el nostre estudi i comprèn les seccions censals següents: 72,73,74,75,76,77 (vegeu mapa).

BARRI ESTADELLA: Aquest barri, antic quart del municipi, conserva les mateixes fites. Sortint de la cruïlla c/Sant Andreu Riera d'Horta i seguint aquesta fins el riu Besós, la marge del riu fins enllaçar el c/Sant Adrià, c/Sant Andreu fins a la cruïlla de sortida.

En el nostre estudi queda retallat a l'alçada de la via del tren de França per Girona i comprèn les seccions censals 40,62,63,64,65 (vegeu mapa). La resta ha quedat com a zona industrial o bé ja engruixit els barris del Bon Pastor i Verneda Alta.

BARRI ROQUETES: Aquest és el nom que l'actual Administració dóna a una part del que antigament era "el barri cinquè de Sant Andreu del Palomar". Aquest comprenia tot el territori que avui omplen tots els nuclis que hi ha des de la Avda. Meridiana fins a la carena: Sta. Eulàlia, Can Porta, Verdun, Prosperitat....

En el nostre estudi només una secció censal de l'anomenat per l'Ajuntament barri Roquetes, forma part de la nostra àrea. És la 120 que comprèn el territori que hi ha entre: c/Bartrina, cta. de Ribes, Via Favència, Meridiana, Bartrina (vegeu mapa).

Tota aquesta descripció és un intent per configurar les semblances i dissemblances de la nostra àrea d'estudi amb el que ha constituït l'històric poble de Sant Andreu i la divisió Ad-

ministrativa actual. Si per una part hi ha unes divisions de barris coincidents amb les antigues partions del municipi, aquestes divisions administratives han estat superades per unes realitats que no tenen res a veure amb les divisions asmentades.

De cara a les properes eleccions minicipals, l'actual divisió administrativa seria una de les realitats a tenir en compte.

De totes maneres els límits de la nostra àrea d'estudi responen plenament a la identitat i consciència dels Andreuencs, quan diuen que Sant Andreu " VA DE CAL BORNÍ A CAL TISO".

3. Evolució de la població de Sant Andreu. La seva situació actual

No pretenem fer cap història sobre l'evolució demogràfica del poble de Sant Andreu; però creiem necessari fer una síntesi de tot el que va de segle, a fi de veure quins han estat els moments calus del creixement i quina ha estat la relació del barri de Sant Andreu amb el creixement del D.IX i amb el de la ciutat en general.

Molt recentment s'ha escrit que Sant Andreu "era el barri on el temps s'havia parat" (1). Fins a quin moment aixó ha estat veritat?.

Els quadres següents poden ésser molt clarificadors.

<u>Evolució en nombre absolut d'habitants</u>			
1910	Barcelona	Districte IX	Sant Andreu
1910.....	587.511	37.362	20.554
1965.....	1.655.600	290.627	31.192
1970.....	1.763.229	361.260	34.098
1975.....	1.800.000	390.524	44.817

Font: Estadística Municipal i el-laboració pròpia

Malgrat les deficiències que presenta aquest quadre, principalment la desigual pauta d'interval, és un reflexe clar de l'evolució demogràfica i la seva incidència en el barri de Sant Andreu.

Mentre l'any 1910, el 55'01% de la població de tot el D.IX eren els veïns de Sant Andreu, en el 1965 només són el 10'73%, en el 1970 el 9'43% i en el 1975 es torna a dibuixar una línia ascendent, el 11'47%.

Aixó vol dir que els forts embalsos immigratoris dels anys 29, de la post-guerra i de la dècada dels 60 (quan la població del D.IX es dispara) no toquen de ple el barri de Sant Andreu, deixant-lo a mercè del creixement natural.

(1). Els ^{barri} barris de Barcelona. Huertas-Fabre. Ed. Edicions 62. Barce 1975

Una taula de nombres relatius ens ferà veure amb més detall el procés seguit pel barri amb relació als experimentats pel D.IX i la ciutat de Barcelona.

	<u>Barcelona</u>	<u>Districte IX</u>	<u>Sant Andreu</u>
1910-1965...	181'79%	677'86%	51'75%
1965-1970...	6'50	24'26	9'31
1970-1975...	2'08	8'10	31'43

Font: Estadística Municipal i el-laboració pròpia

Aquestes dades, que per elles mateixes ja són prou indicadores del procés seguit pel nostre barri, volen dir que el creixement anual en els diferents períodes establerts és:

	<u>Barcelona</u>	<u>Districte IX</u>	<u>Sant Andreu</u>
1910-1965...	3'30%	12'32%	0'94%
1965-1970...	1'30	4'85	1'86
1970-1975...	0'41	1'62	6'24

Font: El-laboració pròpia

Mentre Sant Andreu segueix un ordre ascendent fins assolir en l'últim quinquenni e l percentatge més alt, el Districte i la ciutat segueixen un ordre invers. El salt es produeix en el període del 70-75, quan la immigració no té el relleu de la dècada dels anys 60. El fet decisiu que provoca aquesta alteració és l'arribada del metro a la barriada. Aquesta doble conjuntura, la minsa immigració i la comunicació del metro desvetlla la possible hipòtesi de que els nous vinguts a Sant Andreu no són precisament els recents arribats de províncies. Aquesta hipòtesi intentarem verificar-la en el transcurs de l'estudi, principalment en el capítol sobre la vivenda, ja que aquesta (i els seus preus) és definitiva a l'hora d'acollir un tipus de persones o uns altres. A partir dels 70, Sant Andreu torna a fer correr el temps.

4. Sexe i edats de la població

Segons el padró municipal del desembre de 1975 la població total de la nostra àrea d'estudi és de 44.817 habitants, distribuïts de la següent manera:

<u>Barri</u>	<u>S. Censal</u>	<u>Homes</u>	<u>Dones</u>	<u>Total</u>
Besós	172	1.753	1.942	3.695
	173	1.992	2.253	4.245
	174	662	734	1.396
	175	1.201	1.380	2.581
	176	845	892	1.737
		<u>6.453</u>	<u>7.201</u>	<u>13.654</u>
Mercadal	51	575	643	1.218
	78	1.002	1.126	2.128
	<u>79</u>	<u>1.241</u>	<u>1.357</u>	<u>2.598</u>
		<u>2.818</u>	<u>3.126</u>	<u>5.944</u>
Sant Pacià	72	866	990	1.856
	73	625	753	1.378
	74	1.436	1.585	3.021
	75	971	1.090	2.061
	76	1.423	1.587	3.010
	<u>77</u>	<u>1.026</u>	<u>1.198</u>	<u>2.234</u>
		<u>6.347</u>	<u>7.203</u>	<u>13.550</u>
Estadella	40	560	581	1.141
	62	717	815	1.532
	63	356	455	811
	64	1.818	1.880	3.698
	<u>65</u>	<u>908</u>	<u>975</u>	<u>1.883</u>
		<u>4.359</u>	<u>4.706</u>	<u>9.065</u>
Roquetes	120	1.303	1.301	2.604
TOTAL		21.280	23.537	44.817

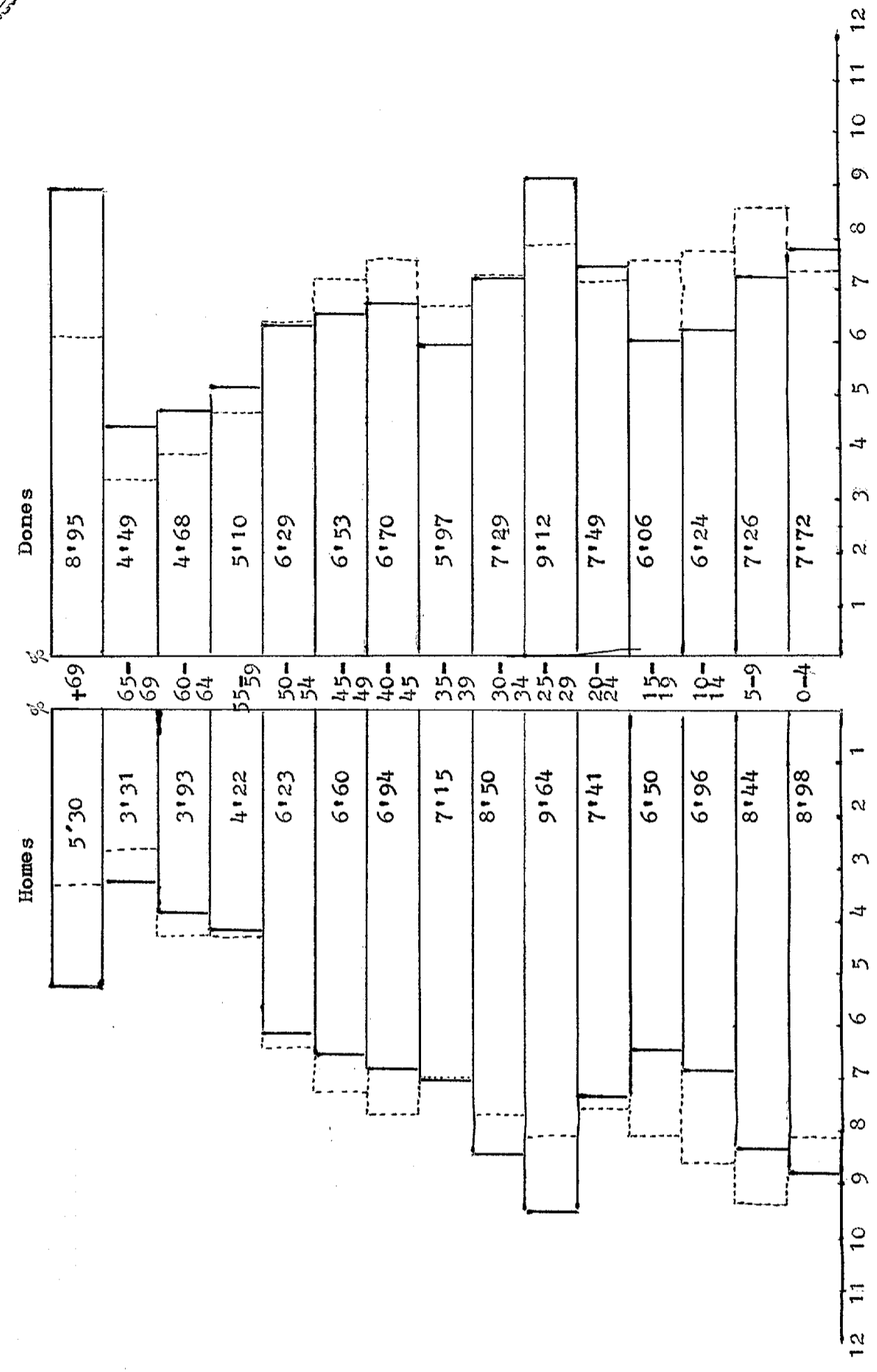
Font: Estadística Municipal i el-laboració propia

El fet d'explicitar les dades de població sectoritzades per barris no és perquè pretenguem donar una pauta de densitat; ens falten elements essencials com , les hectàrees de cada un dels barris per a poguer-ho fer. La sectorització pretén ésser simplement un indicador de la localització dels habitants de Sant Andreu: en aquest barri són tants....en l'altre tants...

La distribució de la població en grups d'edat l'hem grafia- da en la piràmide de la pàgina següent. Tal com indiquem en la llegendada, hem sobreposat dues piràmides: la que manté una ratlla contínua correspon a l'àrea del nostre estudi; la que ve dibuixada amb un puntillat a la piràmide d'edats de la població del p. IX. La raó principal d'aquesta doble imatge és únicament la fixa- ció i clarificació dels trets característics de la població de

PIRAMIDE D'EDATS

Sant Andreu. De la mateixa manera que al parlar de l'evolució de la població, el fet de tenir altres punts de referència clarifiquen més el procés evolutiu d'un lloc concret, el mateix passa en l'anàlisi de la composició d'una població per edats.

Les diferències que s'acusen entre una i altra són notables. Els trets més significatius són:

1. L'envelliment de la població de Sant Andreu. Malgrat que l'interval de més de 69 anys sigui molt extens, la diferència notable amb el Districte a partir dels 60 anys defineix aquest procés. Cal notar que mentre Sant Andreu presenta uns índexs de presència femenina molt accentuats a partir dels 55 anys, en el Districte no és així. Estimem que una de les causes pot ésser molt bé la presència en el barri de la Fabra i Coats que té un nombre respectable de llocs de treball ocupats per dones.

2. Aquest envelliment no és solament detectable pels índexs de més de 65 anys. L'encongiment de la piràmide en els intervals d'edats compresos entre 10 i 20 anys és un clar signe de com Sant Andreu anava iniciant un procés totalment regressiu de població i construïa una piràmide d'edats a la inversa: molt ample per la cúspide i cada més estreta per la base.

3. Aquest procés ha estat tallat. Recordem els quadres referents a l'evolució de la població. En el moment de forta expansió del Districte, Sant Andreu permaneix molt estable; aquest fet ja és una regressió. Però en el quinquenni 70-75 Sant Andreu es dispara i té uns índexs de creixement molt més forts que el Districte. Aquest procés queda molt clar en la piràmide d'edats.

Els intervals de 25 a 35 anys que desfiguren totalment la piràmide, reflexen l'entrada de nous veïns a Sant Andreu a partir del canvi provocat per la prolongació del metro. Aquests índexs elevats dels 25 als 35 anys hi correspon també l'eixamplament de la base en els intervals de 0-9 anys. A la vegada apreciem com en el Districte la incidència és en els períodes dels 40-50 anys amb la correspondència de 10-19 anys. Aquest distorsionament reflexa els dos moments diferents del creixement d'un i altre sector.

4. Una conclusió queda evident: l'envelliment de Sant Andreu ha quedat segat. Unes noves generacions no-oriundes del barri han rejuenit la població, canviant-li totalment la fesomia.

Aquesta perspectiva global de Sant Andreu, val la pena relacionar-la en cada un dels barris; aixó ens permeterà apreciar més concretament sectors on la població és predominantment vella on ha tingut més incidència la transformació del barri, i quin ha estat el nivell d'aquesta incidència. El quadre de la pàgina següent és un exponent clar d'aquesta realitat.

La darrera ratlla del quadre correspon als índexs globals de tota l'àrea d'estudi i és el punt de referència per veure les distorsions que presenten els diferents barris.

No val la pena fer esment de les petites oscil·lacions de tots i cada un dels índexs en els diferents grups d'edat, però sí que hem remarcat els índexs notables i que són una autèntica desviació de la tònica general del barri.

1. Es dibuixen dos tipus de barris per referència a l'edat; en primer lloc, Besós-Estadella i Roquetes, que accetuen un fort índex de les edats joves, i en segon lloc, Mercadal i Sant Pacià amb crescuts índexs d'envelliment.

2. El barri que presenta unes característiques més diferenciades és sens dubte el de Roquetes; té totes les connotacions d'un barri de nova creació: índexs molt elevats de 20-40 anys, a la vegada que insignificants els de més de 69 anys.

3. Els barris de Besós i Estadella apunten també un creixement per la base, de 0-15 anys, que juga a la vegada amb les diferències que s'acusen de 20-30 anys, principalment en el barri Besós.

4. Els barris on trobem una forta incidència dels vells són els de Mercadal i Sant Pacià.

Tal com hem remarcat abans, Sant Andreu experimenta en els últims deu anys un rejuveniment que encara continua, però la sectorització per barris de l'anàlisi de població per edats permet perfilar amb més justesa la localització d'aquest fenomen.

El nucli central, els barris de Mercadal i Sant Pacià, és on la població vella té un pes important; en canvi els altres barris que voltegen aquest nucli central són en els que hi predomina amb força la població jove.

5. Estat civil

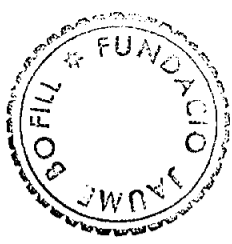
1' estructura de la població segons l'estat civil presenta el quadre següent:

Zona	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	+ 69
Besòs H.	9'170	8'107	6'988	6'988	8'125	10'136	8'997	7'162	7'122	5'577	5'991	3'554	3'993	3'109	3'171
D.	8'133	7'177	6'163	6'123	8'130	9'152	7'186	6'120	6'104	6'101	5'169	4'177	4'161	4'109	7'180
Merca. H.	8'172	7'145	6'135	6'103	7'148	8'187	8'148	6'145	6'131	6'152	7'158	4'186	4'136	2'187	7'159
D.	7'103	6'146	5'175	5'172	6'114	9'108	6'155	5'143	6'168	6'165	7'106	5'179	5'127	4'189	11'142
S. Pac. H.	7'190	8'180	6'194	6'127	6'161	8'168	7'195	6'138	6'175	7'138	6'147	4'186	4'150	4'117	6'125
D.	6'170	7'123	5'162	6'108	7'121	7'195	6'185	5'151	6'196	6'171	6'178	5'173	5'106	5'115	10'138
Estad. H.	9'170	9'124	7'154	6'142	6'165	8'160	7'193	7'161	7'129	7'111	5'184	4'106	3'107	3'107	5'180
D.	8'128	7'101	6'192	6'135	6'128	9'147	7'128	6'148	6'194	7'118	6'126	4'139	4'118	4'146	8'137
Roque. H.	8'190	7'198	6'136	6'152	9'143	12'197	10'170	8'159	6'160	6'129	4'198	3'168	3'106	1'191	1'191
D.	9'168	7'137	5'199	4'176	11'176	12'114	9'122	6'176	8'107	5'168	5'107	4'130	3'138	2'122	3'153
SAADH.	8'198	8'144	6'196	6'150	7'141	9'164	8'150	7'115	6'194	6'160	6'123	4'122	3'193	3'131	5'130
D.	7'172	7'126	6'124	6'106	7'149	9'112	7'129	5'197	6'170	6'153	6'129	5'110	4'168	4'149	8'195

13

Font: Estadística municipal i el-Laboració pròpia

	<u>Homes</u>	<u>Dones</u>	<u>Total</u>
Solters	9.479-44'54 %	9.407-39'96 %	18.886-42'14 %
Casats	11.391-53'52 %	11.791-50'09 %	23.182-51'72 %
Vidus	358- 1'58 %	2.196- 9'32 %	2.554- 5'69 %
Divorciats	52- 0'24 %	143- 0'60 %	195- 0'43 %
TOTAL	21.280-100 %	23.537-100 %	44.817-100 %

Font: Estadística municipal i el-laboració propia

A nivell global de barri l'estructura de la població per estat civil acusa el fet d'ésser un barri vell. Aixó ho podem estimar si comparem els índexs de Sant Andreu amb els del D.IX.

	<u>Sant Andreu</u>	<u>Districte IX</u>
Solters	42'14 %	45'20 %
Casats	51'72 %	49'60 %
Vidus	5'69 %	4'80 %
Divorciats	0'43 %	0'40 %

Font: Estadística municipal i el-laboració propia

Si recordem el procés seguit pels dos àmbits ens els últims deu anys, es nota la tendència cap un major equilibri.

Dins el barri és molt notòria la diferència existent entre els dos sexes en cada un dels estats civils. Si per una part els homes tenen els índexs de solteria i casats més elevats, la viu-detat és un predomini quasi total de les dones. Pot indicar aixó que la població jove és predominantment masculina i la femenina és predominantment vella?. Les dades anteriors semblen confirmar-ho, però el quadre següent pot revelar-nos si les vídues corresponen als barris on hem detectat la població més vella.

Estat	Area	Besós	Mercadal	S.Pacià	Estadella	Roquetes
Solte.	H. 44'54	45'71	43'93	43'29	45'28	43'66
	D. 39'96	41'81	37'93	39'24	40'18	37'81
Casat.	H. 53'52	52'33	53'76	54'90	52'74	54'87
	D. 50'09	48'56	50'67	50'29	50'02	56'34
Vidus.	H. 1'68	1'72	2'02	1'58	1'81	1'15
	D. 9'32	9'09	10'68	9'78	9'15	5'45
Divor.	H. 0'24	0'23	0'28	0'28	0'16	0'30
	D. 0'60	0'52	0'70	0'66	0'63	0'38

Realment les zones on hi trobem predomini de gent vella són les de Mercadal i Sant Pacià, principalment el primer en el que les dones vídues presenten l'índex més alt de tot el barri de Sant Andreu. Les correlacions entre les dues variables - estat civil i edat - coincideixen en la configuració abans anotada d'unes

zones predominantment velles i altres amb predomini de gent jove. En el transcurs de l'estudi veurem quines relacions tenen aquestes diferències amb totes les altres situacions urbanístiques, de vivenda, equipaments....

6. Origen de la població

Pel procés observat en l'anàlisi evolutiu de la població, podem intuïr que durant molts anys de la post-guerra, Sant Andreu ha estat un reducte de catalanitat dins la ciutat de Barcelona. Si val la comparació podriem dir que era un "gettho" fins que a l'entorn dels 70 comença la transformació.

El quadre d'aquesta variable presenta el següent aspecte, tenint com a punt de comparació els índexs del Districte.

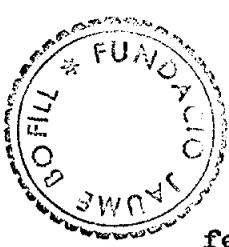
	<u>Catalans</u>			<u>No-Catalans</u>					
	Barna Capi.	Barna Prov.	Resta Cata.	Val. Mur,	And.	Nor. Ara.	Cas. Ext.	Can. Afr.	Ext.
S. Andreu.	52'37	4'81	4'34	5'57	11'51	7'74	11'06	0'28	2'15
Distri. IX.	45'70	3'30	3'70	5'70	17'50	8'80	13'00	0'20	2'00

Les diferències són clares i acusades. Mentre a Sant Andreu la població catalana dona un índex del 61'52 %, a nivell de Districte arriba solament a un 52'70 %. Cal tenir present que quan en la variable sobre l'origen de la població parlem de "catalanitat" incloïm tots els que han nascut aquí; el terme català té solament un sentit estadístic-demogràfic, sense cap connotació de tipus ètnic o de consciència de poble.

La població no-catalana de Sant Andreu té un índex del 38'48% sobre el total, mentre que en el Districte és de 47'48%. Però no és només aquesta la diferència: a nivell de Districte, cam també a nivell global de ciutat, la immigració andalusa és la que més fortament ha incidit, en canvi a Sant Andreu es manté equilibrada dins el context general.

El mateix sistema amb el que hem analitzat les altres variables, farem servir ara en l'origen dels veïns de Sant Andreu; la sectorització per barris ens dona una fesomia real de l'àrea.

<u>Area</u>	Barna Cap.	Barna Pro.	Resta Cat.	<u>Cata.</u>	Val. Mur.	Anda.	Cas. Ext.	Nor. Ara.	Can. Afr.	Extrg.	<u>No-cat</u>
<u>Besós</u>	44'15	4'53	3'77	<u>52'45</u>	6'35	<u>15'37</u>	13'57	8'63	0'57	3'11	<u>47'40</u>
<u>Merc.</u>	57'99	4'74	4'51	<u>67'24</u>	5'68	8'91	8'21	7'64	0'11	2'17	<u>32'76</u>
<u>S. Pa.</u>	58'76	5'32	5'04	<u>69'12</u>	5'06	8'39	8'51	7'13	0'11	1'05	<u>30'88</u>
<u>Esta.</u>	55'91	4'89	4'20	<u>65'00</u>	4'99	10'09	11'08	6'57	0'15	2'07	<u>35'00</u>
<u>Rogu.</u>	37'03	3'49	3'76	<u>44'28</u>	5'95	19'40	17'63	10'60	0'07	2'03	<u>55'72</u>
<u>S. An.</u>	52'37	4'81	4'34	<u>61'52</u>	5'57	11'51	11'06	7'74	0'28	2'15	<u>38'48</u>

Tenint present la mitja global es perfilen clarament unes diferències:

1. La catalanitat de Sant Andreu s'assenta principalment en els barris de Sant Pacià, Mercadal i Estadella.

2. Els barris de Besós i Roquetes són els que han assumit més fortament la immigració. Principalment Roquetes presenta un quadre on podríem dir que els estrangers són els catalans ja que estan en minoria.

Aquesta distribució coincideix amb molta exactitud a la de les edats. Es lògic que en els barris on hi detectem predomini de població vella siguin també els més catalans.

Una dada que pot ajudar a diferenciar més no sols el procés de creixement de Sant Andreu respecte al Districte, sinó també el tipus de població, és la relació dels anys d'arribada a Barcelona.

<u>Any d'arribada</u>	<u>Districte IX</u>	<u>Sant Andreu</u>
Nascuts a Barna	45'49 %	52'37 %
Abans del 1940	8'41	7'80
1941 - 1950	6'77	4'57
1951 - 1960	13'51	8'09
1961 - 1965	11'78	7'29
1966 - 1970	10'17	7'94
1971 - 1975	3'81	7'76
No consta	0'06	4'19
	100%	100:‰

Font: Estadística municipal i el-laboració propia

La diferència d'un índex amb altres, a més d'ésser molt definida presenta en el cas de Sant Andreu un equilibri que no s'observa en el Districte. Enfront d'aquestes dades s'intueix que els veïns de Sant Andreu, que són de la resta de l'Estat Espanyol, han arribat a Barcelona d'una manera ben distribuïda al llarg dels anys de la post-guerra; no són fruit d'un moment històric donat, sino que són un recull de tots els moviments migratoris.

Pot ésser indicador de que Sant Andreu ha seleccionat els seus futurs veïns? Podem deduir d'aquí que el barri de Sant Andreu té uns condicionants que fa que ^{no} sigui assequible a tohom? Intentarem al llarg de l'estudi verificar, o no, aquesta hipòtesi.

Per barris, els anys d'arribada presenten el següent quadre: (tenint sempre com a punt de referència al global de Sant Andreu)

<u>Any d'arribada</u>	<u>S.Andreu</u>	<u>Besós</u>	<u>Merca.</u>	<u>S.Pacià</u>	<u>Estade.</u>	<u>Roque.</u>
Nascuts a Barna.	52'37 ‰	44'15 ‰	57'99 ‰	58'76 ‰	55'91 ‰	37'03 ‰
Abans del 1940	7'80	6'07	9'69	9'99	7'10	3'53
1941 - 1950	4'57	4'76	4'76	4'40	4'54	4'14
1951 - 1960	8'09	9'19	6'57	6'96	7'62	13'20
1961 - 1965	7'29	8'32	5'61	6'39	7'26	10'50
1966 - 1970	7'94	11'30	6'39	5'50	5'69	14'32
1971 - 1975	7'76	9'64	6'44	5'32	8'92	11'82

Font: Estadística municipal i el-laboració pròpia

Les significacions clares d'aquest quadre són repetitives de les descobertes fetes a les anteriors anàlisis. Per una part, q queda molt reflexada l'àrea habitada de l'antic municipi - Mercadal, Sant Pacià, Estadella - el barri Besós malgrat es tracti d'un nucli molt antic, c/Sant Andreu, Pl.Comerç, el seu espai lliure ha permès amb molta més comoditat l'assentament dels nous vinguts. El barri Roquetes és en la seva totalitat la part nova de Sant Andreu.

El gràfic de la plana següent és un fidel reflexe de totes aquestes dades.

7.Nivell professional

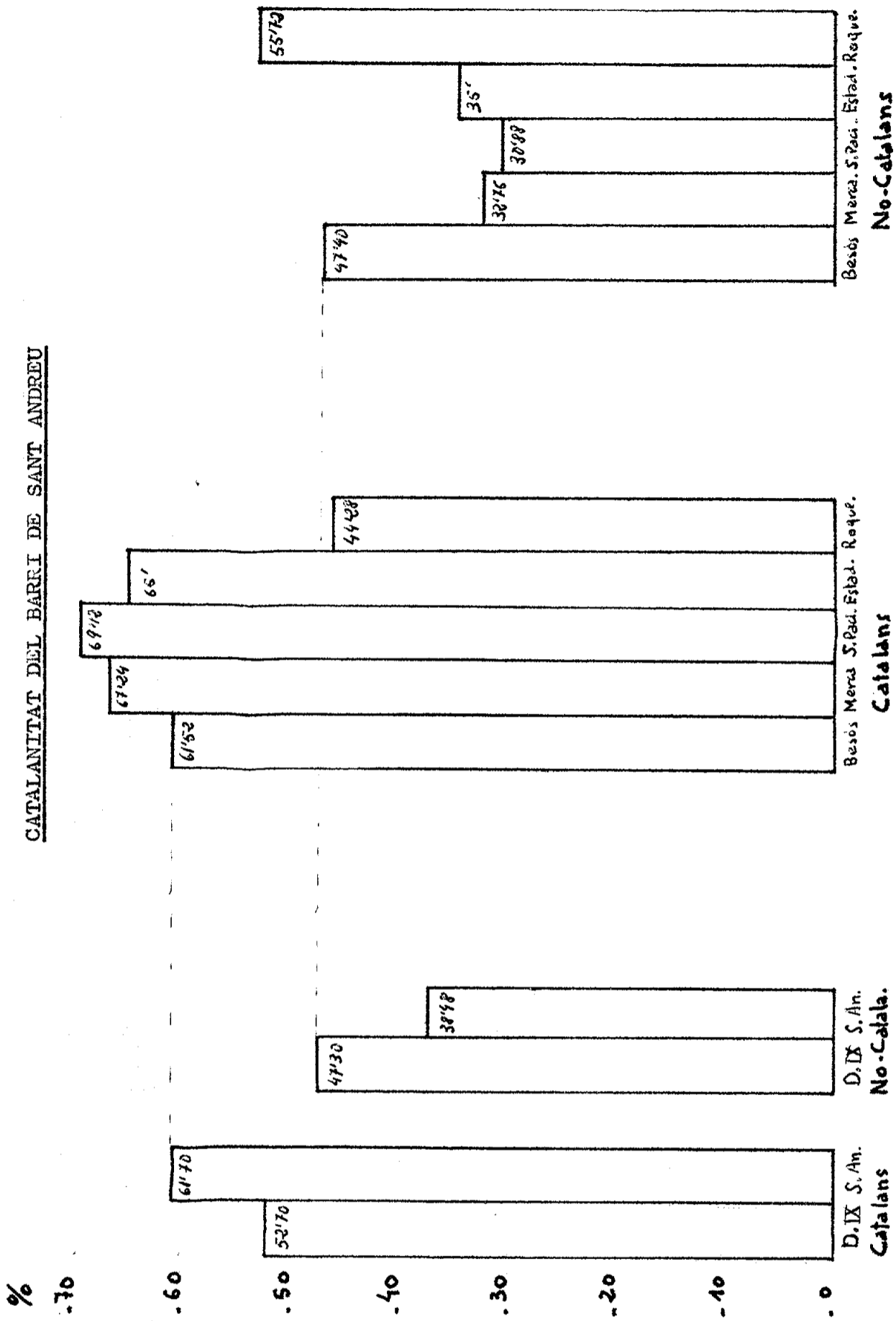
L'última variable que utilitzem en l'anàlisi de població és la categoria professional. A fi de que la recerca sigui més operativa ens ha semblat que aquesta variable la podríem reduir a aquests sis nivells:

- 1.Dirigents (Empreses,Comerç i Serveis)
- 2.Professions Lliberals i Tècnics Superiors
- 3.Quadres intermitjos, altres tècnics, administratius i venedors
- 4.Forces armades, artistes i cleregia
- 5.Obrers (indústria, serveis i transports)
- 6.Inactius (menors, estudiants, jubilats, dones de la llar)

Possiblement cridi l'atenció el que hàgim considerat "categoria professional" les forces armades, pero té una explicació. L'àrea del nostre estudi és afectada en alguns dels seus barris per aquesta mena de professió d'una manera remarcable. Aquest és el motiu que ens ha portat a considerar-la aïlladament.

La població global de Sant Andreu està estratificada professionalment de la següent manera:

CATALANITAT DEL BARRI DE SANT ANDREU

1. Dirigits.....	743.....	1'65%
2. Professions Lliberals		
i Tècnics Superiors....	666.....	1'48%
3. Quadres Intermitgos		
Altres Tècnics,		
Administratius i		
Venedors.....	6.061.....	13'52%
4. Forçes Armades.....	587.....	1'30%
5. Obrers.....	8.232.....	18'39%
6. Inactius.....	24.088.....	53'74%
7. No consta.....	4.441.....	9'90%
Total	44.817	100%

Font: Estadística municipal i el-laboració propia
Sintetitzant una mica més tenim que:

- la població activa representa el	36'31%
- " inactiva "	53'74%
- " no consta "	9'90%

Comparant Sant Andreu amb tot el context del Districte IX ens dona:

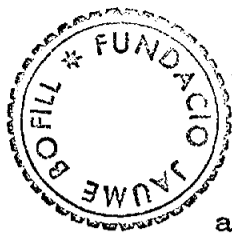
	<u>Sant Andreu</u>	<u>Districte IX</u>
1. Dirigits.....	1'65	1'12
2. Pro. Lliberals		
Tècnics Sup....	1'48	1'10
3. Altres Tècnics		
Quadres Int.		
Administrat. i		
Venedors.....	13'52	11'70
4. Forçes Ar.....	1'30	1'00
5. Obrers.....	18'36	20'80
6. Inactius.....	53'74	54'10
7. No consta.....	9'90	10'10
	100%	100%

Font: Estadística municipal i el-laboració propia

Les diferències sense ésser molt notòries són prou significatives, més si es té en compte les classes socials que determinen les diferents professions:

Clase alta (cate. 1,2).....	3'13	Sant Andreu	2'22	Distr. IX
Clase mitja (cat. 3).....	13'52	"	11'70	"
Clase baixa (cat. 4,5).....	19'66	"	21'80	"

La resta fins arribar 100% són els inactius i els no consta)

Si tenim presents les dades resultants de les anàlisis de les anteriors variables, aquesta connotació professional de Sant Andreu, coincideix en que és l'àrea més catalana, on la immigració no hi ha fet estada fins a partir dels anys 70. En absolut podem afirmar que Sant Andreu sigui un barri burgès, però sí que davant dels resultats podem dir que Sant Andreu encara conserva la tònica dels antics menestrals i comerciants. Per dibuixar amb més exactitud la imatge de la zona, sectoritzarem aquesta variable pels diferents barris que la componen.

<u>Professions</u>	<u>Besós</u>	<u>Mercadal</u>	<u>S.Pacià</u>	<u>Estade.</u>	<u>Roque.</u>	<u>S.Andreu</u>
1.Dirigents...	1'21	<u>3'37</u>	1'56	1'53	0'79	- 1'65
2.P.Lli.Tè.Su.	1'37	1'68	1'65	1'35	1'10	- 1'48
3.Altres Tèc.						
Quadres I.						
Administr.						
Venedors....	12'85	12'72	<u>15'19</u>	12'34	<u>14'66</u>	-13'52
4.Forçes A....	<u>2'26</u>	0'82	0'88	0'81	1'34	- 1'30
5.Obrers.....	17'80	18'69	16'83	<u>19'06</u>	<u>22'83</u>	-18'36
6.Inactius...	<u>55'16</u>	49'30	52'86	<u>56'36</u>	49'95	-53'74
7.No consta..	8'58	<u>13'02</u>	<u>10'96</u>	8'47	9'25	- 9'90
	100%	100%	100%	100%	100%	-100%

Font: Estadística municipal i el-laboració pròpia

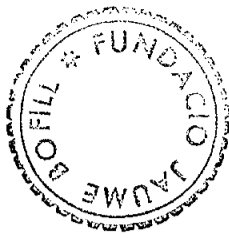
Uns trets diferencials sobresurten en cada un dels barris:

1. Dos barris acúsen una forta presència d'inactius, el barri Besós i Estadella. El primer té una explicació donat l'assentament de l'Asil i la Residència de vídues de militars. En el barri Estadella el mateix fenomen pot ésser degut a un excés d'infants i no de vells com en el barri Besós. Les edats de 0-14 anys tenen els índexs més alts de tota l'àrea.

2. Els no consta són molt accentuats en el barri Mercadal i també a Sant Pacià. Entenem que aquest fenomen és degut principalment a que són els barris amb els índexs més elevats de població vella i que en compte d'engroixir l'embalum dels inactius incrementen els no consta.

3. La presència obrera és més notoria en els barris Estadella i Roquetes, principalment aquest últim que també té l'índex més elevat d'immigració.

4. La que en podríem dir classe mitja sobresurt en el barri de Sant Pacià i en el de Roquetes. Però mentre en aquest últim

sembla que la classe mitja és la màxima cota de qualificació del barri, Sant Pacià compta amb la presència de professions superiors i amb un índex més baix de classe obrera.

5. El barri de Mercadal és el més qualificat a nivell professional, amb la presència dels índexs més alts de dirigents; molt per sobre de la mitja de Sant Andreu.

Fins aquí l'anàlisi del total de la població; però abans d'acabar, ens sembla important fer un breu panorama de la situació de la dona en el món del treball dins l'àrea de Sant Andreu. Més si tenim compte que la presència de la Fabra i Coats, que té molta mà d'obra femenina, ha estat molt important: les persones velles del barri encara parlen de la seguretat que donava el fet de que la dona entrés a treballar a cañ Fabra i l'home als tallers de la Renfe.

El treball de la dona es presenta sempre amb un fons problemàtic degut a les connotacions que recauen damunt d'ell: La llar, els fills, la manca d'equipaments infantils... i d'altres propis de la societat "machista". Es clar que els índexs de treball femení són molt inferiors als de la població masculina, però també és un fet que últimament han augmentat, tot i que sempre són un nombre limitat les ocupacions que la dona pot fer en la nostra societat i amb nivells de qualificació i responsabilitat normalment baixos. Amb tot, sembla que l'activitat de la dona té una evolució positiva. Dins d'aquest camp de l'activitat de la dona ens quedarà exclós per manca de dades el treball de les dones que normalment en diem "anar a fer feines, modista, treball incontralat...".

A la nostra àrea d'estudi la població activa presenta la següent composició:

-Homes.....	12.148.....	74'64%
-Dones.....	4.141.....	25'36%

L'índex de dones que formen part de la població activa de Sant Andreu està al nivell de la mitja de Barcelona província. Mentre a Sant Andreu és el 25'36%, a la província de Barcelona és 25'52%. En canvi és inferior a ciutats industrials com Mataró que és de 27'3% i a ciutats caps de Comarca com Olot que té un índex d'activitat femenina del 50% (1)

(1). Les Guarderies, la Sanitat i els Avis -Mataró 1974
L'ensenyament a Olot -1972. Raimon Bonal, Fundació J. Bofill

Es inferior el percentatge de la nostra àrea d'estudi si ens referim exclusivament a la població femenina: mentre a la Província de Barcelona de cada 100 dones en treballen 19, a Sant Andreu solament 17'59; però és superior a la mitja de l'Estat Espanyol, que té un índex del 13%.

La distribució de l'activitat femenina en els diferents grups professionals presenta l'estructura següent:

Professió	Homes	Dones	Total
1. Dirigits.....	588 - 79'14%	155 - 20'86%	743 - 100%
2. P.Lli. Tèc. Sup.	393 - 59'01%	273 - 40'99%	666 - 100%
3. Altres Tèc. Adm.			
Qua. Int. Venedors	4.000 - 65'96%	2.061 - 34'04%	6.061 - 100%
4. F. Armades. Art.			
Cleregia.....	518 - 88'25%	69 - 11'75%	587 - 100%
5. Obrers.....	6.649 - 80'78%	1.583 - 19'22%	8.232 - 100%

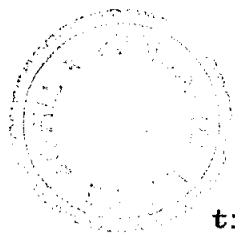
Font: Estadística municipal i elaboració pròpia

Dins el context global de població activa, on si detecta més la presència femenina és en les professions lliberals i tècniques per una part, i en les administratives per l'altra. En canvi, la presència en les qualificacions obreres és de 19'22% sobre el total, més baix que el dels dirigits on la dona hi és present en un 20'86%, quasi un 21%.

No obstant per clarificar més quina és la tendència del treball de la dona a Sant Andreu, creiem millor fer l'anàlisi sobre la població femenina en concret. Les dades són les següents:

1. Dirigits.....	155.....	3'74%
2. Pro. Lliberals		
Tèc. Superiors...	273.....	6'59%
3. Altres Tècnics		
Quadres Inter.		
Administratius		
Venedors.....	2.061...	49'77%
4. Artistes,		
F. Armades i Cle-		
recia.....	69...	1'66%
5. Obreres.....	1.583...	38'22%
TOTAL	4.141	100%

Font: Estadística municipal i elaboració pròpia

No hi ha dubte que la professió més femenina és l'administrativa seguida de l'obrera. Sembla que aquests són els eixos que polaritzen l'activitat de les dones. Si disposéssim de dades sobre la població activa femenina d'abans de la guerra i la seva evolució fins avui, veuríem com s'ha originat el traspàs d'un lloc a l'altre. Ens manca també una altra variable important sobre el treball de la dona, que podria ésser clau en la problemàtica d'equipaments infantils: edat i estat de la dona que treballa. La correlació d'aquestes variables ens donaria com a resultat en quina proporció treballen les dones casades i solteres, i quins tipus de treball fan cada un d'aquests grups.

En aquest apartat del treball de la dona, analitzarem per últim l'activitat femenina sectoritzada per barris. La tasa d'activitat la calcularem sobre el total de població femenina, ja que és aquest índex el que realment ens donarà l'embalum d'importància que el treball de la dona té en cada un dels barris:

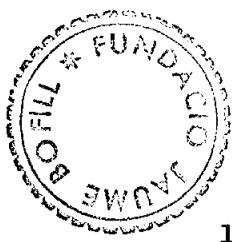
- Besós.....17'20 %
- Mercadal.....18'49 %
- Sant Pacià...18'09 %
- Estadella....16'44 %
- Roquetes.....18'98 %

Font: El-laboració propia

El barri on s'hi detecta més la presència de la dona en el món del treball, és el de Roquetes, de més recent creació, de més immigració i també amb l'índex més alt de persones qualificades en la categoria d'obers.

El quadre següent pot ajudar a configurar la fesomia de cada un dels barris en el que respecta a l'activitat femenina:

Professions	Besós	Mercadal	S. Pacià	Estadella	Roquetes
1.Dirigents....	35-2'82	54-9'34	38-2'91	26-3'35	2-0'80
2.Pro.Lliberals					
Tèc.Superiors	74-5'97	41-7'09	86-6'60	62-8'01	10-4'04
3.Altres Tèc.					
Quadres In.					
Administratius					
Venedors...	618-49'87	252-43'59	679-52'11	377-48'70	135-54'85
4.Artistes-					
Cleregia....	34-2'74	12-2'07	18-1'38	4-0'51	1-0'40
5.Obrers.....	478-38'57	219-37'88	482-36'99	305-39'40	99-40'08
Total	1.239-100%	578-100%	1.903-100%	774-100%	247-100%

Es confirmen les dades que l'anàlisi global del treball de la dona ens ha donat. En tots els barris despunten en primer lloc les activitats del sector administratiu, quadres intermitgats, tècnics de grau mig....seguit dels sectors obrers. També l'activitat femenina qualifica els barris. Qualificant de més a menys tenim l'ordre següent: Mercadal, Estadella, Sant Pacià, Besós i Roquetes. El barri més diferenciats és Roquetes, aquesta ha estat també una constant en tota l'anàlisi de població.

8. Conclusions

En tot aquest capítol de demografia es donen unes característiques clares que val la pena resumir com a conclusions.

1. L'arribada del metro a Sant Andreu ha estat un factor decisiu en la transformació demogràfica de l'exmunicipi. El que podríem dir-ne "gettho" s'ha trencat i l'afluència de nous veïns és massiva i encara continua.

2. La població reflexa clarament les diferents característiques produïdes pel fenomen abans explicat. Un envelliment molt fort però també un rejuveniment tant per la base -infants- com en les edats joves, 25-35 anys.

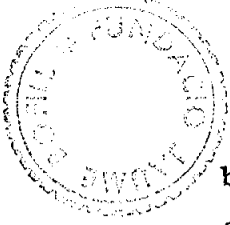
3. Aquest envelliment i rejuveniment queden molt marcats en els diferents barris: així mentre Mercadal i Sant Pacià són els més afectats per l'envelliment, Roquetes, Estadella i Besós denoten molt la presència dels joves.

4. La catalanitat de la població encara és majoritària, principalment en els barris de Mercadal, Sant Pacià i Estadella. Els més afectats per la immigració són Roquetes i deprés Besós.

5. El fet de que Sant Andreu no es transformi fins a partir dels anys 70 amb l'arribada del metro, fa pensar en una afluència a la zona de persones que fa temps que ja són a Barcelona; aquests anys no són pas precisament forts en la immigració

6. L'anàlisi de les categories professionals ens referma en la idea de que Sant Andreu és un barri on hi predomina la classe mitja. Tot i que la presència dels obrers és important, l'estructura professional de la població fa pensar en una certa qualificació d'aquets obrers.

7. La participació de la dona en el treball, sense ésser molt rellevant, sí que és notòria. L'evolució del treball femení es decanta cap el sector administratiu. El treball de fà-

brica, tant preuat en altres temps, queda a segon terme i per persones d'altres barris.

8. Tota l'anàlisi de població fa pensar en una situació de fort conflicte generacional. Molta població vella i molta població jove.

9. Aquestes carecterístiques de Sant Andreu pòden jugar en contra la seva identitat si realment no hi ha uns factors cohesionadors que sense aturar el temps:

- ajudin a descobrir la personalitat del barri
- mantinguin la seva vida pròpia
- sensibilitzin
- integrin als nou-vinguts al ritme i vida de Sant Andreu.

Apèndix. Sobre el nivell socio-econòmic dels veïns de Sant Andreu.

La verdadera ponderació del nivell de vida mig dels habitants d'una àrea urbana determinada, és sempre una tasca àrdua i difícil i plagada de contradiccions. Els índexs sobre el particular que el labora periòdicament l'Institut Nacional d'Estadística no tenen en consideració unitats tan petites com les d'una parcel·la habitada de la ciutat: un districte, un barri o una zona urbana. Ens cal, doncs, formular de nou un índex del nivell de vida de Sant Andreu tret d'algun indicador que estigui sotmès a les mínimes contradiccions possibles i, en canvi, que ofereixi el màxim de garanties de que hem tocat el fons de la realitat que ens interessa conèixer.

Creiem que metodològicament és un indicador molt vàlid del nivell de vida de Sant Andreu, el coneixement de la gestió del diner que fan els seus veïns, és a dir i per a dir-ho d'una altra manera, conèixer a través de les Caixes d'Estalvi que atresoren la capitalització popular quina és la gestió del diner que fan els habitants de Sant Andreu.

Malgrat les imprecisions que d'entrada marquen fonamentalment aquesta informació perquè, en definitiva, lluita entre el coneixement total i els condicionants que imposa el fet que es tracti d'una realitat sotmesa a un secret professional; ens trobem davant d'un relat que, efectivament, es troba plagat d'imprecisions, de generalitzacions inconcretas i de manca de justesa en certes afirmacions. Amb tot, creiem que això no impedeix de poder lliurar

una descripció que explícitament dóna una imatge segurament prou ajustada a una situació econòmica mitja dels habitants de Sant Andreu.

Per altra banda, estem plenament convençuts que tota altra aproximació a la dada concreta (automòbils per cent habitants, consideracions sobre l'estratificació professional dels caps de família, equipaments familiars sumptuosos, etc...), pateix de limitacions greus, puix que, a més dels condicionants precedents, es troba extraordinàriament falsejada per elements psicosocials determinants que vénen significativament donats pels estímuls del consum, per les lleis incontrolables de la imitació envejosa i per tants elements d'aquest ordre que impulsen sovint a presentar una fesomia socio-econòmica que no és real, sinó més aviat aparent.

Es amb aquests criteris que l'aproximació metodològica emprada ha estat l'interviu obert als directors, interventors o empleats significats de les Caixes d'Estalvi de Sant Andreu amb la intenció de conèixer i abastar en la seva globalitat la conducta dels veïns de cara a l'estalvi familiar o, per a dir-ho d'una altra manera, popular. (1)

Les Caixes d'Estalvi a Catalunya, ja per tradició, són molt indicadores de la mesura i importància de l'estalvi familiar. Aquest és un fenomen típicament català i, per tant, hem de pensar que els veïns de Sant Andreu no seran pas estranys a la norma. Les oficines a Sant Andreu són cinc. Heus aquí la relació:

Mont de Pietat	- Sant Andreu, 113
	- Plaça Mossèn Clapés, 20
Catalunya (provincial)	
	- Sant Andreu, 291
Pensions	- Sant Andreu, 201
	- Avinguda Meridiana, 382

La instal·lació d'aquestes Caixes ha seguit la seqüència temporal que segueix:

- 1931 Pensions (Sant Andreu, 201)
- 1948 Mont de Pietat (Sant Andreu, 113)
- 1969 Catalunya (Provincial) (Sant Andreu, 291)
- 1970 Pensions (Avinguda Meridiana, 382)
- 1975 Mont de Pietat (Plaça Mossèn Clapés, 20)

Conseqüentment al creixement del barri, es pot parlar d'un creixement relativament recent de les Caixes al barri: és precisament a partir del 1967 que s'observa un progressiu increment.

(1) Al final d'aquest relat, hi hem posat el guió d'interviu.

Per tant, sembla que abans de la vinguda del metro el nombre de les institucions d'Estalvi es va mantenir sempre a una situació estacionària.

Els nostres interlocutors tenien una notable experiència entorn del treball en l'estalvi a Sant Andreu: ens dóna una mitja de catorze anys i mig de labor dintre el barri. Això, en certa manera, ens assegura que, malgrat que només un d'ells visqui a Sant Andreu, són gent molt coneixedora de la matèria i, en definitiva, es tracta de persones que poden parlar del tema amb un notable coneixement del que s'els demanava.

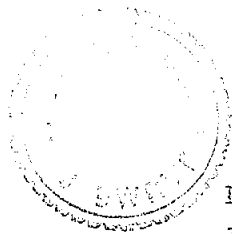
Lliurem el relat conjunt dels nostres interlocutors en forma de text prescindint fonamentalment de la persona que ho ha dit. Amb aquesta manera de fer, respectem l'anonimat i ens atenim únicament a la substància i descripció genèrica que en aquests instants ens ocupa.

1. Importància relativa de l'estalvi a Sant Andreu

Totes les oficines d'estalvi estan d'acord en afirmar que, quan s'obra una entitat nova, la clientela obra desseguida una llibreta a la vista. Quan la institució porta dos o tres anys d'experiència, és a dir, quan s'ha donat proves a la clientela d'una certa confiança, es sol passar fàcilment a l'obertura de llibretes a plaç fixe.

Hi ha, per tant, un procés de sensibilització progressiva que fa que sigui un fet d'educació estalviadora el passatge lent de l'estalvi a la vista al plaç fixe. Com més s'avança en el temps de residència, més s'incrementa l'estalvi a interessos més elevats, perquè ha augmentat la coneixença de la Caixa i la seva incidència en el públic en general. Malgrat que aquest fenomen es pugui generalitzar, les llibretes a la vista no demostren pas una recessió, sinó que es mantenen sempre a un nivell quantitativament molt més elevat que les de plaç fixe.

A les àrees de Sant Andreu on més s'ha operat una reconversió en els darrers anys per causa de la nova construcció i, per tant, pel gran efluvi de nou vinguts, s'observa una important oferta de lloguers de departaments moblats el que comporta una més que notable població flotant, molta gent de pas, especialment sudamericans i persones de procedència insòlita. Pel que respecte a les institucions d'estalvi, s'observa en aquestes àrees un moviment constant d'obertura de noves llibretes i de cancelacions. Concretament, això es dóna a l'extrem que envolta la plaça de mossèn Clapés.

Amb tot, en aquestes àrees noves, Sant Andreu va accentuant progressivament l'aspecte residencial; la indústria va emigrant lentament i la reconversió del sòl en habitatges va aportant l'efluvi de nou vinguts que van canviant, no solament la fesomia de Sant Andreu, sinó els components demogràfics que actuen decisivament en el canvi de perspectives en el comportament estalviador o, almenys, en els presupòsits bàsics que configuren la manera de gestionar el diner.

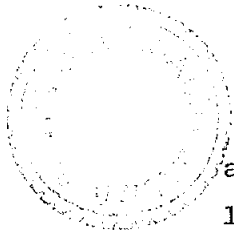
En general, l'estalvi a Sant Andreu és força rellevant i és d'una naturalesa essencialment popular. La clientela de les Caixes d'Estalvi no és pas solament la del barri de Sant Andreu pròpiament dit. De fet, sense saber massa per què, el dipositari de diners a Sant Andreu prové també del Bon Pastor, de les Trinitats i fins i tot de Santa Coloma de Gramanet o Torre Baró. Malgrat que els habitants d'aquests barris tinguin oficines allà mateix, malgrat l'existència de la Meridiana que actua de verdadera muralla, molts veïns de la perifèria del barri treballen amb les institucions de Sant Andreu.

Hi ha dues interpretacions possibles d'aquest fenomen. En primer lloc, la proximitat d'un mercat, d'una escola, d'una fàbrica, d'una clínica o de qualsevol institució sigui la que sigui, pot ésser un element decisiu per a què la comoditat personal determini les imposicions i les gestions econòmiques lluny del domicili. I en aquest sentit Sant Andreu és un verdader polaritzador.

Per altra banda, no cal oblidar que el barri és, en molts aspectes, la porta de Barcelona i un lloc privilegiat de pas per a moltes persones que viuen a llevant de la ciutat. La mateixa existència del metro, que serveix d'enllaç a una gran quantitat de transports públics, determina que diàriament hi hagi un contingent notable de població que passa necessàriament per Sant Andreu.

Hem fet al·lusió a la importància de l'estalvi; però ens cal encara matisar dues tipologies d'estalvi a Sant Andreu: la del treballador qualificat i, per a dir-ho d'una manera, consolidat i la que es referix a una abundant classe mitja.

Pel que diu referència al primer, es tracta precisament d'una classe social treballadora molt potenciada per l'abundància de salaris. És la multiplicació de sous la que fa l'estalvi. Aleshores, quan la mare cobra, sol obrir una llibreta per a cadascun dels seus fills o de les persones que treballen a la família i és així que, amb el pas del temps, hi ha molts comptes que pertanyen a una sola família i que, encara que adoleixin d'una certa limitació quantitativa, el conjunt sol ésser d'unes dimensions acceptables.

Per altra banda, el costum incrementat de pagar els salaris als comptes directes de la Caixa, determina l'obertura de moltes llibretes que accionen com un efecte multiplicador dels comptes familiars.

Quant a l'estalvi de la classe mitja, hi ha efectivament ingressos notables que depenen d'una sola font. Donades les característiques de vivenda antiga i de tradició familiar secular, generen un notable estalvi que, en definitiva, és més potent econòmicament que l'anterior.

Les oficines d'estalvi de Sant Andreu presenten un saldo rellevant: fidel reflexe de la importància de l'estalvi familiar. De fet, hi ha diners. Fonamentalment, és el d'una classe social treballadora, generalment molt antiga, que té un poder econòmic solvent molt semblant a d'altres barris antics de Barcelona, com Sants i Gràcia per exemple. Domina l'element català, el nadiu, sobretot al centre i cor del mateix Sant Andreu. Quan passem cap a la perifèria (voreres de la Meridiana, per exemple), el català es redueix desseguida al 60 % i, en alguns indrets inclús, l'immigrat supera numèricament a la població catalana.

2. L'estalvi de l'autòcton i el de l'immigrat

L'immigrat és desconfiat, ens diuen els nostres informants; es pensa desseguida que se l'enganya. No es tracta pas d'un problema biològic, sinó d'una situació real d'ignorància econòmica. Per regions, aquesta actitud desconfiada és particularment notòria en l'immigrat procedent de Galícia o d'Andalusia. El diàleg es fa particularment difícil quan hi ha un problema; el que sigui.

El català, en general, és sempre més dialogant, més comprensiu i manifesta un nivell més alt de confiança.

Per altra banda, l'immigrat es troba normalment completament penjat per causa de l'adquisició de l'habitable; en certa manera, va venut. Es tracta d'un estalvi forçat per les circumstàncies. Tot el seu estalvi va encaminat a procurar-se l'ús dels serveis propis: primer de tot la vivenda i després l'automòbil, el televisor, els electrodomèstics, els mobles... De fet, és una mena de client que no vol deutes i es troba condicionat per la urgència d'un equipament necessari o fet necessari; estava al ritme de les seves necessitats.

Alguns han acumulat un estalvi important i aleshores l'ús d'aquests diners es tradueix en la compra de pisos per a llogar-los posteriorment; d'altres, van traduïnt els seus estalvis en la ins-

tal.lació de botigues adelantant-se a les àmplies perspectives residencials que va oferint el barri i amb un trasfons claríssim d'especulació. Uns i altres constitueixen veritablement una minoria.

Pel que diu referència al català, en canvi -entre el que no solament cal comptar-hi l'autòcton, sinó el nou vingut de les poblacions pròximes a Barcelona (Montcada, La Garriga, Lliçà de Vall, Lleida...) i que s'ha afincat a Sant Andreu- ostenta un estalvi no tant fofegat i atresorat amb menys pressions socio-econòmiques vitals.

Malgrat aquestes precisions necessàries i considerant l'embalum global de les disponibilitats de les Caixes de Sant Andreu, hom s'en adona que estalvia molt més l'immigrat que el català. Segurament que és una qüestió de mentalitat; però l'aportació de la immigració a l'estalvi és, certament, rellevant i es nota que es troba en una línia ascendent on l'abundància d'immigrats és significativa.

De fet, com que el català fa jugar molt més ~~sixtiner~~ la productivitat del diner (operacions bursàtils i inversió), l'embalum global del seu estalvi és efectivament inferior.

Pel que diu referència als crèdits, el 80 % de les operacions creditícies o hipotecàries dels immigrants diuen referència directa a l'habitable d'ús o al pis permanent; en canvi, la població catalana sol.llicita els préstecs crediticis per a la segona residència o per a inversions d'altra mena, sense prescindir de la previsió que en la població catalana juga un paper molt rellevant. Inclús en aquesta actitud previsiva el català es manifesta molt més concixedor de la dinàmica social i econòmica del diner. Les excepcions només fan que confirmar la regla.

Cal dir, finalment, que des de fa poc, almenys pel que es refereix a Sant Andreu, els immigrants passen a tenir progressivament les mateixes actituds que la població catalana. Es per això que podem parlar d'actituds a l'hora present; però, donada l'evolució de les actituds, som inaptes a formular previsions de cara al futur.

3. Les compres a plaçaments

Diuen els nostres interlocutors que l'embalum de les lletres de canvi que registren diàriament les caixes de Sant Andreu és molt notable; no cal insistir com és un bon indicador del gran costum imperant de realitzar les compres a terminis: la gent firma lletres ignorant moltes vegades al que es compromet. Es a dir, es

desconeixen les obligacions judicials i les responsabilitats penals amb les que poden incòrrer. Lògicament, pel que ha estat dit, aquesta ignorància és molt més forta en els immigrants que en els catalans.

Malgrat aquests condicionaments educatius, no es dóna pas un balanç relatiu d'efectes impagats. Un 3 % o un 4 % i, en moments més crítics, un 5 %, no és pas una proporcionalitat que tingui una significació determinada. En aquest sentit, és curiós observar com els immigrants fallen molt menys que els autòctons, tal com puntualitzen els nostres informants. Pel que afecta concretament als préstecs crediticis, els morosos no arriben ni al 1 %; encara és menys significatiu.

La població catalana, en general, domicilia habitualment els rebuts de les despeses de la vida quotidiana (aigua, llum, electricitat, gas o altres). La població immigrada, per la seva banda, causa molt més moviment amb les lletres de canvi (el pis, l'automòbil, la televisió en color, els electrodomèstics o els articles de consum en general). De totes maneres, cada dia més, les maneres de fer dels uns i dels altres es deixa de distincions i es van adoptant conductes semblants, fins el punt de fer pensar que, a llarg termini o, potser, a més curt plaç, aquesta afirmació precedent no tindrà cap mena de vigència.

4. La remesa de divises de treballadors a l'extranger

Finalment, s'observa que a les oficines d'estalvi relativament més antigues, va agafant progressivament i relativament més importància la remissió de divises de treballadors emigrats a l'extranger. Aquests, dues o tres vegades al mes i, sovint, aprofitant les vacances de Nadal, Setmana Santa o l'Estiu, dipositen els diners en una Caixa de Sant Andreu preparant el seu possible retorn. Quasi tots estan comprant un pis i totes les operacions al respecte les realitzen directament a través de les oficines del barri.

Com més antiga és la Caixa d'Estalvis, més quantitat d'operacions d'aquesta mena realitza. Es tracta concretament del que s'anomena "estalvi de l'emigrant" i que, a vegades, arriba a proporcions força respectables.

La provenença dels diners d'origen és particularment significativa d'Alemanya, Suïssa i França.

Conclusió

De tot el que hem dit, podem concloure que Sant Andreu, pel que respecte a l'Estalvi, es mou dintre d'unes característiques de barriada treballadora i calculadora, signe del predomini relatiu d'una categoria sòcio-econòmica marcada per la gran abundància d'obrers qualificats.

Per altra banda, i dintre també d'aquesta primera reflexió, insistiríem en el fet de trobar-nos en un sistema de vida semi-patriarcal en el que la independència econòmica dels fills per causa de les seves activitats laborals no és obstacle per a que, en el moment de formar una vida a part, siguin generalment els pares o tutors els que es preocupin de procurar l'entrega d'un pis i tot el que calgui per a satisfer adequadament les seves necessitats vitals.

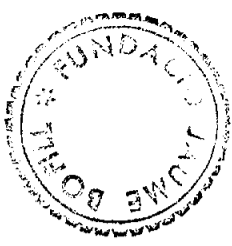
El model d'estalvi de Sant Andreu el veiem extraordinàriament diferenciat del que ha estat analitzat en altres contextos urbans (1) i, per altra banda, ens sembla com a causa decissiva de la diferenciació les característiques històriques i demogràfiques de la població i, per tant, els elements específics que configuren una cultura específica i concreta que es tradueix en una conducta determinada quan es parla de l'educació econòmica i de la manera de gestionar el diner.

(1) Vegi's les recerques realitzades per la Fundació Jaume Bofill als barris de Collblanc-La Torrassa de l'Hospitalet (1974), Sant Narcís i Santa Eugènia de Girona (1975), El Poble Nou (1975), el Guinardó (1976), la Zona Franca (1977) i Sant Roc i el Congrés de Badalona (1977).

=====
Guió d'interviu per a les Caixes d'Estalvi

1. Any d'instal·lació de l'oficina.
2. Temps que porta l'interlocutor treballant al barri.
3. Viu al barri?
4. És important l'estalvi? Tipologia: a la vista o a plaç fixe; importància relativa de cadascun.
5. Tipus d'inversions. Diferències entre el català i l'immigrat.
6. Crèdits i hipoteques. Compres a plaçaments. Lletres de canvi. Impagats o morosos.
7. És rellevant l'aportació de divises dels treballadors a l'extranger?

=====

Capítol III

Urbanisme i Vivenda a Sant Andreu

A. Urbanisme

Per a millor situar l' anàlisi urbanística de Sant Andreu, cal que tinguem present la seva història i el creixement demogràfic que ja hem tractat en capítol, precedents.

Per història no entenem pas aquí una relació de dades, noms i proeses, puix que el sentit de la història és molt més ampli que tot això. No cal oblidar la manera de viure, els costums, el medi ambient, el mitjà de vida, les situacions econòmiques i socials... En tot aquest entrellat hi juguen els interessos i forces que determinen i configuren la vida de la societat, projectant-se físicament en l'ordenació de la ciutat d'una manera o d' una altra en relació als interessos que dominen en aquell moment. És així com podem dir que la història fa la ciutat.

En aquest capítol intentarem analitzar els fets més característics i problemàtics que el barri presenta a nivell de sociologia urbana.

1. Visió global del barri

Sense pretendre cap visió tècnica (pròpia d'urbanistes), sí que volem senyalar, per una part, els elements físics que han condicionat el desenvolupament de l'àrea de Sant Andreu i, per altra part, algunes de les variables urbanístiques que poden valorar la qualificació actual del nostre barri.

L'estructura d'ordenació de Sant Andreu és fruit d'un territori rural. Un eix, el carrer gran, que vertebrava tota la trama de carrers, donant sentit a tot el continuum urbà. El que en altre temps fou el centre de la vila -Església, Ajuntament- està situat a la vora d'aquest vial i no és precisament la més densa en edificació (actualment s'està reconvertint); però sí que és la més plana i comunicada.

Uns accidents geogràfics han ajudat també a la configuració de l'àrea: els torrents i rieres. Riera de Sant Andreu, Riera d'Hor-ta, Torrent Parellada..., cada un d'aquests accidents marca unes unes configuracions dotades totes d'una certa unitat; molt possible-ment aquí hi rau l'origen dels diferents barris quedant tots ells units per carrer major.

Uns altres condicionants que no podem oblidar quan parlem de

la configuració urbanística de Sant Andreu, són les línies dels ferrocarrils que han acabat disposant tota la seva manera de créixer.

Tenint present tota aquesta visió global i l'origen rural del municipi, la trama urbana que articula tota la zona és conseqüència de la parcel·lació rural del sòl amb les seves subdivisions corresponents, jugant sempre amb els límits i formes de la propietat de la terra i amb els usos als que aquesta era destinada.

2. Accessibilitat

Es la facilitat d'entrar i sortir del barri. Es diferencia fonamentalment de la comunicabilitat del barri amb l'exterior per mitjà dels transports públics.

L'accessibilitat afecta a ~~la~~ possibilitat d'intercanvi d'una àrea amb una altra dins la ciutat mitjançant una xarxa vial adequada a les necessitats presents i als increments de la densificació del tràfic calculats pel futur.

Aquesta propietat pot ésser condicionada tant per la topografia com per la seva funcionalitat. En el cas de Sant Andreu el factor topogràfic no presenta greus inconvenients a una bona accessibilitat, puix que el terreny és planer i els petits desnivells són pràcticament imperceptibles. Quant diem que la funcionalitat pot també condicionar l'accessibilitat d'una zona, ens referim a que, segons sigui la funció d'un vial, condicionarà l'accessibilitat al servei d'un col·lectiu determinat.

En l'accessibilitat podem distingir tres variables fonamentals:

- xarxa vial primària: infraestructura viària al servei del tràfic.
- xarxa vial secundària: és funció d'una bona accessibilitat, però també referent al tràfic amb vies amples.
- entramat de carrers: que enllacen amb la xarxa vial primària o secundària.

A Sant Andreu tenim una xarxa vial primària molt important: L'Avinguda Meridiana. És molt clara la funció d'aquest: entrada i sortida de la ciutat per la part de llevant. La presència d'una mena de vial com aquest no és precisament signe de més accessibilitat. Tot el contrari, moltes vegades, com és ara el nostre cas, és indicador d'inaccessibilitat. Sant Andreu té una barrera, una autèntica muralla que el separa de gran part de terreny del seu exmunicipi. Anar al cementiri avui és ben difícil si no fos pel pont que travessa la Meridiana.

Amb tot, podem afirmar que Sant Andreu és un barri accessible. Això ve donat per la presència de cinc vials secundaris que, encara que alguns d'ells no siguin d'unes dimensions massa grans, fan les funcions de veritables intercanviadors. Aquests eixos que enllacen tot l'entramat de carrers són: Rambla Fabra i Puig com a més important, carrer Concepció Arenal-Bartrina, carrer Sant Andreu, carrer Segre-Torras i Bages (aquest darrer també molt important) i carrer Sant Adrià.

Malgrat això, l'accessibilitat de Sant Andreu té unes connotacions molt marcades: la seva situació de lloc de pas, l'orienta a vegades vers el centre de la ciutat i a vegades cap a les afores.

3. La comunicabilitat

Si, per una banda, hem constatat que Sant Andreu té una accessibilitat bona pel que fa referència a la ciutat i als barris veïns ubicats en aquesta direcció, cal veure encara si aquesta bona accessibilitat ~~existeix~~ condicionada ~~per~~ la comunicació per mitjà dels transports públics entre Sant Andreu i els altres nuclis habitats o amb la resta de la ciutat.

El massiu consum del vehicle privat i el muntatge de la ciutat només al servei exclusiu de l'automòbil, no ens ha de fer perdre de vista que, per damunt de tot, és prioritari un bon servei de transports públics.

Entenem per transport públic el metro o l'autobús. Les pautes per a determinar si una àrea determinada pot ésser considerada ben comunicada estaran sempre en funció de la presència d'aquests mitjans de transport:

- El metro serà sempre signe de bona comunicació.
- I també l'autobús en tant que sigui nexa d'unió entre la zona determinada i els barris veïns o el centre de la ciutat.

Cal dir d'entrada que Sant Andreu és una de les zones extremes de Barcelona que està més ben comunicada. La nostra afirmació s'apoya en el següent:

- Hi ha tres estacions de metro que es troben distribuïdes oportunament i que faciliten l'accés d'aquest mitjà de transport des de qualsevol indret del barri (el barri Estadella és el que queda més desplaçat).
- Hi ha 17 línies d'autobusos que creuen la zona per diferents indrets o bé tenen origen dins el mateix territori, enllaçant Sant Andreu amb:

+Sant Coloma de Gramanet

+Ciutat Meridiana-Torre Baró- Vallbona
+Trinitat Nova-Trinitat Vella-Roquetes-Verdum-Prosperitat
+Santa Eulàlia-Virrei Amat
+Bon Pastor
+Ciutat Sanitària-Vall Hebró
+Mollet-Montcada i Reixaich
+Centre de Barcelona (amb Sagrera i Clot com a barris de pas)

Aquesta simple descripció confirma a Sant Andreu, no solament com a barri ben comunicat, sinó també com a petit centre o nus de comunicacions entre territoris i barris veïns i el centre de la ciutat. No parlem pas de la qualitat d'aquests serveis que requerriria certament una anàlisi més detallada.

4. Preus del sòl

Després de l'estudi de dues variables urbanístiques importants per a la qualificació de la zona, accessibilitat i comunicabilitat, parlarem d'una altra que té relació directa amb les anteriors. En un estudi que es troba a punt de publicació (1), s'ha demostrat que la correlació entre comunicabilitat i preus del sòl és intensa i positiva: a un barri ben comunicat correspon generalment uns preus del sòl alts; a una comunicació deficient, hi corresponen uns preus del sòl baixos.

Per tant, podem estimar fundadament que a Sant Andreu, que es troba a uns estàndards alts de comunicació, hi correspondren uns preus del sòl relativament elevats (diem relativament per comparança amb la ciutat de Barcelona).

Les fonts d'aquesta informació sobre els preus del sòl, són els estudis portats a terme pels Serveis d'Estudis de Banca Catalana (1970-1971) i el Servei d'Estudis del Banc Garriga i Nogués (1974). Els autors indiquen que aquestes dades s'han de considerar només com uns índexs al voltant dels quals oscil·len els preus de les operacions. Aquestes oscil·lacions es deuen principalment a factors físics (grandària de la parcel·la, tipus d'ús que es pot donar al sòl...) i també a factors institucionals (planificació existent, situació fiscal dels propietaris...).

(1) Joan COSTA-Raimon BONAL, Sòl urbà i classes socials. Una alternativa pels barris barcelonins de 1978, Barcelona, abril 1977.

Finalment, ens cal dir que no farem comentaris d'aquestes dades puix que són prou el·loqüents per elles mateixes. No són pas explícites de tots i cadascun dels carrers i racons de Sant Andreu, sinó localitzades en unes àrees concretes. La comparació de les dues fonts informatives, permet veure la possible evolució seguida en el petit interval que ~~xxx~~ les separa.

	<u>Banca Catalana (1970-1971)</u>	<u>Banc Garriga i Nogués (1974)</u>
Avenida Meridiana	400-600 ptes/pam ²	1.300-1.500 ptes/pam ²
Passeig Fabra i Puig	700	1.300-1.500
Carrer Dublin	400-500	?
Carrer Sant Andreu	300	1.300-1.500
Plaça Orfila	250-300	?
Carrer Malats	250-400	?
Passeig Santa Coloma	250-300	700-800

5. Conclusions

Les dades analitzades, no solament situen la nostra àrea d'estudi, sinó que la qualifiquen urbanísticament. Per tant, podem afirmar que Sant Andreu:

- i. Es una zona de la ciutat de Barcelona de fàcil accessibilitat. La seva situació geogràfica -lloc de pas per a entrar i sortir de la ciutat- l'ha provista de vials que en faciliten l'accés.
- ii. Es un barri molt ben comunicat, no solament amb el centre de la ciutat, sinó també amb els barris veïns i poblacions pròximes a Barcelona.
- iii. Aquesta situació privilegiada fa que el sòl urbà sigui molt cotitzat.

Quant a l'anàlisi de la població parlàvem de la selectivitat dels veïns de l'àrea, sembla que després d'aquestes consideracions urbanístiques s'ens confirmi plenament aquella primera inducció. Això no permet pas de concloure que Sant Andreu sigui un barri ideal urbanísticament parlant. En els apartats que segueixen intentarem d'anar clarificant objectivament aquesta realitat en la mesura del possible.

B. Vivenda

Una de les expressions usualment més populars a Sant Andreu és: "qui l'ha vist i qui el veu aquest barri; amb deu anys l'han canviat completament". Aquesta transformació té un signe inequívoc i són les vivendes noves que han aparegut, estan apareixent i segurament que apareixeran en tot el llarg i ample del barri.

Si quan hem estudiat la demografia hem observat un augment molt considerable de població en els darrers deu anys, aquest increment es transforma en un canvi visible en la configuració del barri. El mateix terreny que l'any 1965 donava cabuda a 31.192 habitants, ara ubica a 44.817 (sense pretendre exagerar, segurament que en el moment que escribim això els habitants de Sant Andreu es troben ja a la ratlla dels 50.000 habitants).

D'aquí que creiem imprescindible portar a terme l'anàlisi de l'habitacle en el barri; no solament per la importància que té com a fet social, sinó també per les moltes connotacions que la seva tipologia aporta als barris.

L'any 1970, la revista Destino del 10 d'octubre incloïa un article d'en Rafel Prades titulat: "Del barrio, al barrio dormitorio?. Sant Andreu: un ejemplo de despersonalización". El periodista exposa els trets característics del pas de Sant Andreu com a barri per a ésser habitat ~~xxx~~ per persones, a un Sant Andreu com a conjunt més o menys despersonalitzat de cases, gent i automòbils.

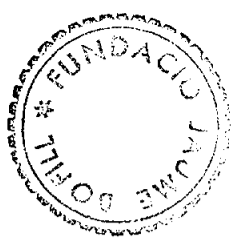
Quan es feia aquesta al·lusió, no havia passat pas molt temps que havia tingut lloc l'afer de la Rambla, que es podria caracteritzar com el primer aconteixement de consciència col·lectiva del barri. La situació urbanística de Sant Andreu, queda reflexada de la manera següent:

"construcción de viviendas sin pizca de planificación con todo lo que comporta: especulación del suelo, desequilibrio entre el aumento de población y el de los servicios..."

Un any més tard, un altre òrgan periòdic (1), diu:

"la fiebre constructora es un problema para el antiguo barrio de Sant Andrés... Viejas casitas

(1)Diario de Barcelona, 7-III-1973

de planta y baja y de un piso o dos son demolidas. Y se levantan altos bloques aprovechando el más mínimo espacio. Así crece la población".

Més endavant, fent al·lusió a un estudi ja fet sobre tota l'àrea de la ciutat, afegix (1):

"Los actuales déficits de equipamientos (zonas verdes, centros de enseñanza media, hospitales...) y de viviendas (viviendas vetustas en el casco antiguo...) son secundarios respecto a los déficits urbanísticos que se pueden crear".

L'articuliste, prosseguint la cita, senyala com a problema prioritari a resoldre

"la recuperación del suelo urbano para equipamientos en una zona en rápido crecimiento de su función residencial. Estos problemas, en el contexto actual, no parecen de fácil solución. El dinamismo de la zona -el 29 % del techo se ha construido en los últimos años- está destinado a tener una gran aceleración, con lo que es previsible que se multipliquen rápidamente todos los problemas citados... Todo parece indicar que San Andrés va a convertirse en una de las zonas urbanísticas más caóticas de Barcelona".

Aquestes dues cites són una mostra del ressó que a nivell ciutadà tenen les "deformacions" de Sant Andreu. Arreu es deixa sentir la febra constructora; Sant Andreu havia estat una àrea llaminera i tots els qui dominaven la situació volien tastar la llaminadura a esquenes del que fos i de qui fos.

1. Tipologia, evolució i règim de la vivenda

Difícilment es poden caracteritzar els barris de Barcelona per la seva uniformitat en la tipologia de l'habitable. Només unes àrees queden clares: els polígons i les zones de barraques o de semibarraques.

(1) Es tracta de la revista CAU, La Gran Barcelona.

En general, es tracta d'una barreja de tots els tipus imaginables que donen una visió de conjunt realment "estrafalària". Podríem dir que aquest és el cas del nostre barri de Sant Andreu, globalment considerat. Amb tot, encara es pot desagregar l'àrea en zones on predomina més una tipologia que l'altra. És així que tenim

1. El predomini de l'habitable entre mitger d'un o pocs veïns, es dona encara en sectors del barri de Sant Pacià -als entorns de la plaça de les palmeres-, del barri Mercadal -entre Ruben Darío i Malats-, del barri Besós -carrers Servet, Sant Hipòlit i Grau- i també finalment del barri Estadella -carrers Petronila, Santa Coloma i Simca. (1)

2. El predomini dels blocs aïllats i també contigus a les zones perifèriques de l'àrea que constitueixen un autèntic cinturó que la bloqueja. Els vials importants de l'àrea són determinants per aquesta tipologia.

Malgrat l'evidència d'aquestes dues tipologies, es barregen i creuen cada vegada més; no es extrany trobar enmig de dos blocs una caseta de planta i pis com tampoc un bloc entre casetes entre mitgeres.

En el plano (2) que hem confeccionat passant un per un els carrers de Sant Andreu es veu clarament quina és actualment la situació de l'habitable el gener del 1978. Hi hem grafiat, per una banda, la vivenda nova o reconvertida a partir del 1967 (data en la que comença a funcionar la prolongació del metro fins a Torras i Bages) i, per altra banda, els llocs actualment en construcció.

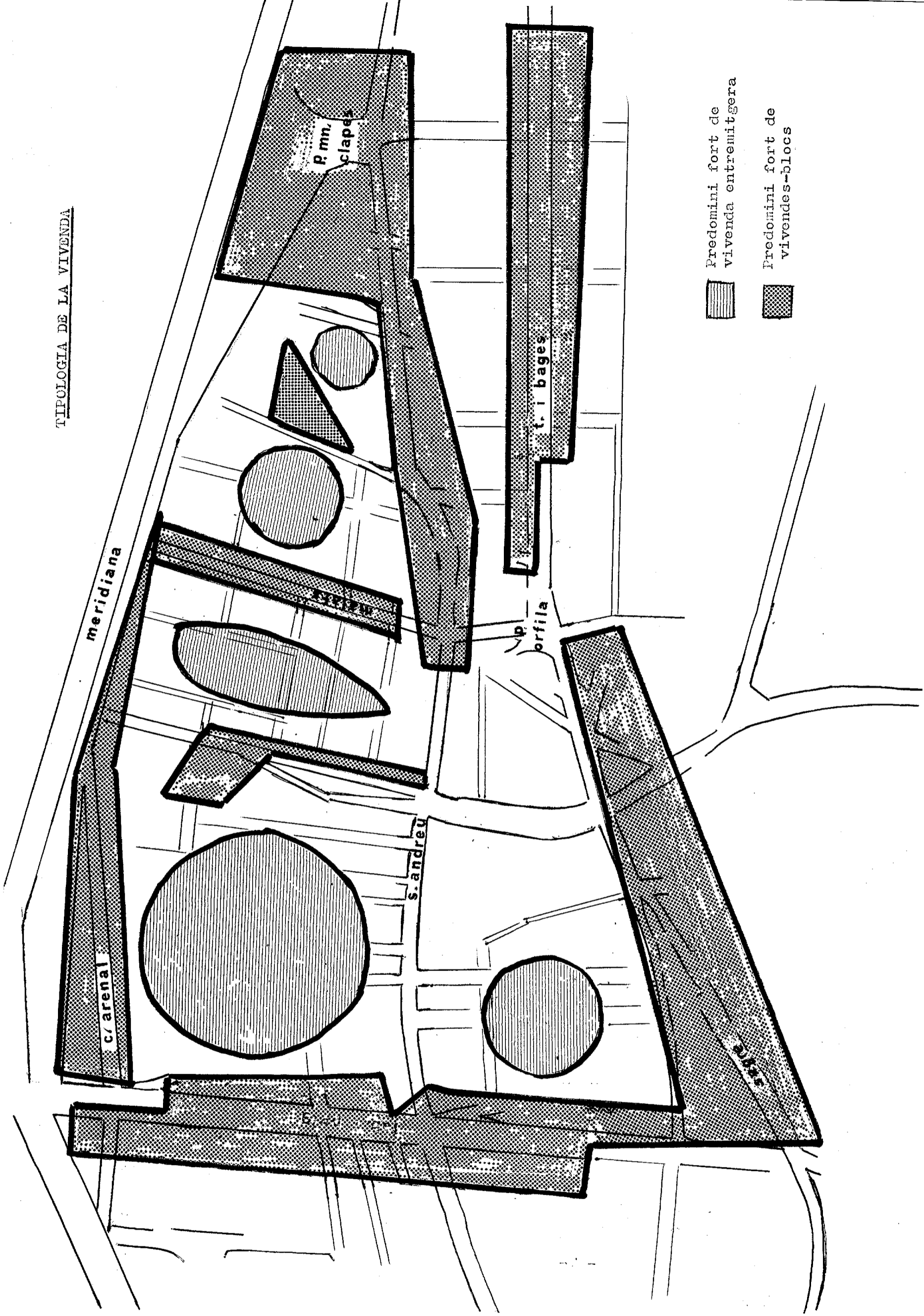
Segons el nostre recompte -en el que hi poden cabre algunes deficiències completament involuntàries- l'habitable de nova creació està ubicat en unes zones ben determinades: Rambla Fabra i Puig, carrer del Segre, Passeig Torras i Bages, carrer Palomar, plaça mossèn Clapés, carrer Bartrina, Avinguda Meridiana. Tots ells formen un gran cinturó; a més, cal veure també a l'interior, els impars del carrer Ruben Darío i els carrers Malats i Sant Andreu (des de Malats fins a la plaça de mossèn Clapés).

El total de blocs actualment en construcció (tenint encara present les possibles deficiències en el nostre recompte) és de

(1) Vegi's el gràfic de la plana següent.

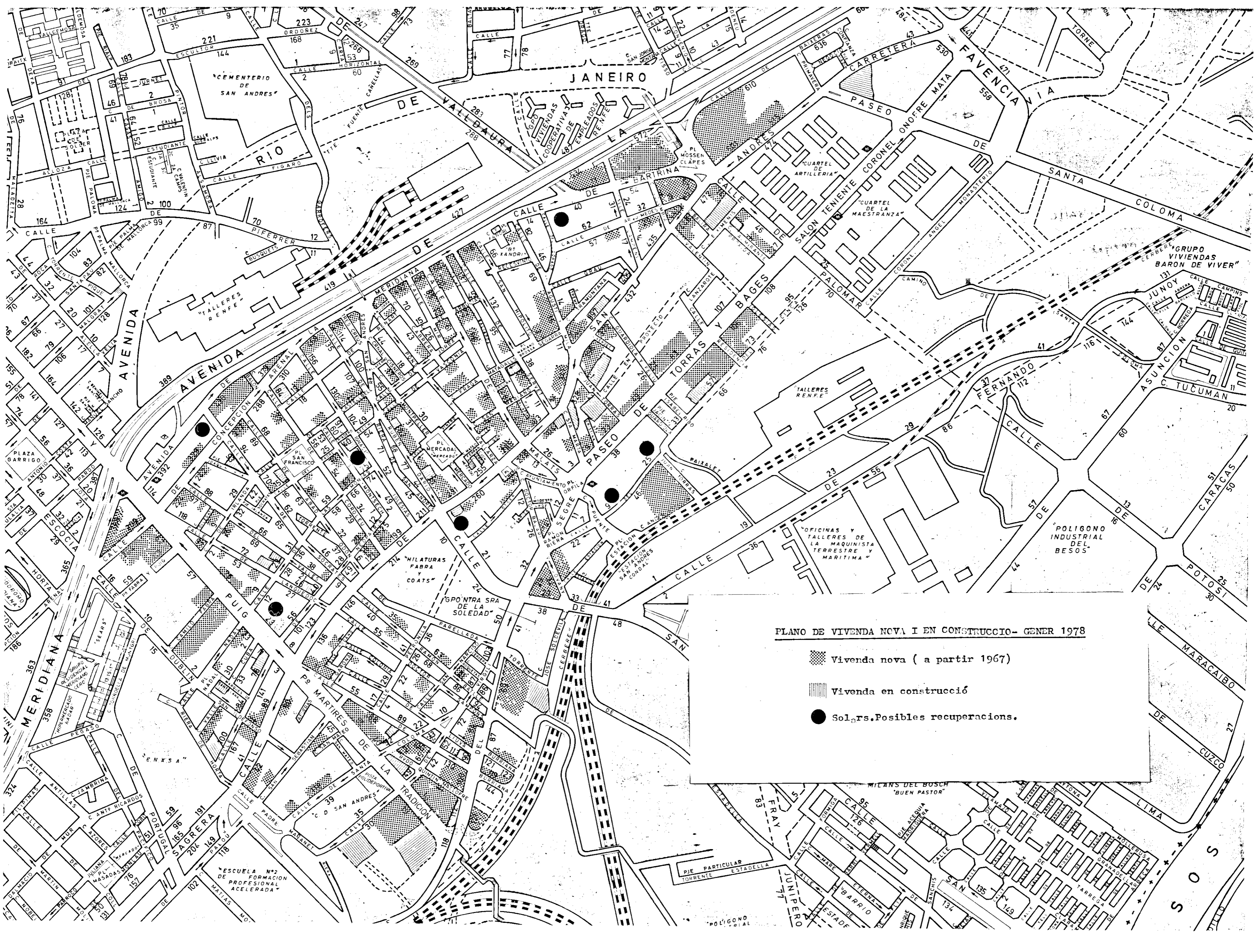
(2) Vegi's el mapa que segueix.

TIPOLOGIA DE LA VIVENDA

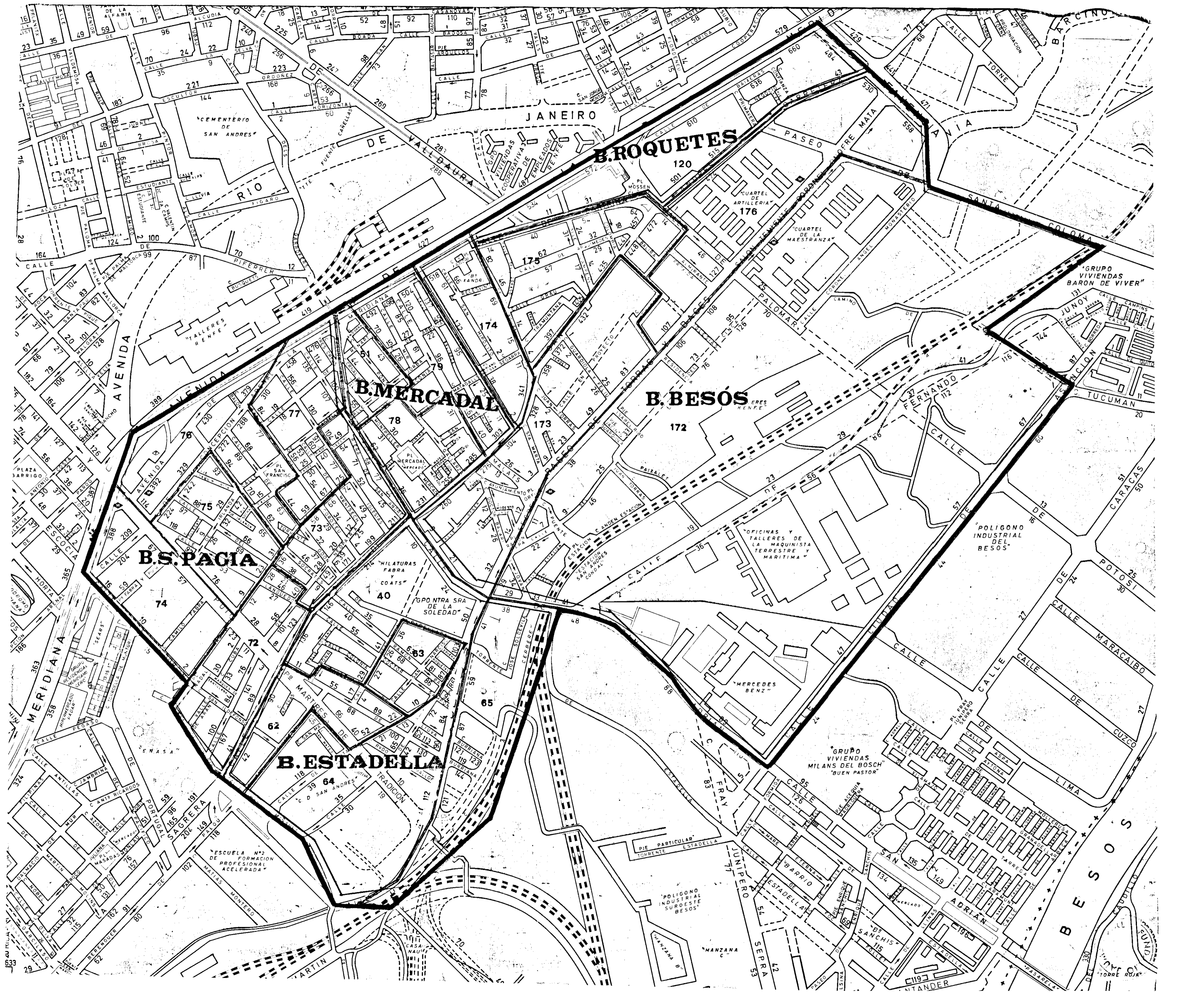
▨ Predomini fort de vivenda entremittgera

▨ Predomini fort de vivendes-blocs

PLANO DE VIVENDA NOVA I EN CONSTRUCCIO- GNER 1978

- Vivenda nova (a partir 1967)
- Vivenda en construccio
- Solers. Possibles recuperacions.

JANEIRO

B. ROQUETES
120

B. MERCADAL
174

B. BESOS
172

B. S. PACIA
74

B. ESTADELLA
64

CEMENTERIO DE SAN ANDRES

CUARTEL DE ARTILLERIA 176

CUARTEL DE LA MAESTRANZA

GRUPO VIVIENDAS BARON DE VIVER

OFICINAS Y TALLERES DE LA MAQUINISTA TERRESTRE Y MARITIMA

POLIGONO INDUSTRIAL DEL BESOS

GRUPO VIVIENDAS MILANS DEL BOSCH BUEN PASTOR

POLIGONO INDUSTRIAL SURESTE BESOS

ESCUELA N°2 FORMACION DE PROFESIONAL ACCELERADA

PIE PARTICULAR TORRENTE ESTADELLA

GRUPO SANCHIS 115

TORRE ROJA

32. La seva localització per barris és la següent:

<u>barri</u>	<u>Blocs</u>	<u>%</u>
Sant Pacià	11	34'4
Estadella	9	28'1
Mercadal	3	9'4
Besós	9	28'1
Roquetes	<u>0</u>	<u>-</u>
	32	100

Malgrat que Sant Pacià sigui el sector que dongui un índex absolut més important de noves construccions, les de més embalum i capacitat són les del barri Estadella i del barri Besós. Aquest fet, de fàcil observació, ve donat per la mateixa estructura del barri, l'origen de la qual ha estat explicada ja quan parlàvem de la visió global de Sant Andreu. A l'interior de la nostra àrea d'estudi és on hi trobem els habitatges unifamiliars -~~de~~ pocs ~~VB~~ins- fruit de la divisió dels terrenys en petites parcel·les que donaren la possibilitat de compra per a fer-se la casa. A la perifèria, on hi localitzem els grans blocs, hi ha hagut les operacions de les grans parcel·lacions rurals.

Encara que el mapa-gràfic ja sigui de si mateix prou clarificador de l'evolució i el moment present de Sant Andreu, ens cal un instrument analític més clar per a ajudar a veure el procés seguit en cadascun dels barris en el que fa referència a l'increment de l'habitatge. Es per això que hem confeccionat el quadre següent on hi hem comparat les dades del padró del 1965 i les del cens de 1970. Heus aquí les distribucions: (1)

<u>barris</u>	<u>nombre de vivendes</u>		<u>% increment</u>
	<u>1965</u>	<u>1970</u>	
Estadella	1.400	2.375	69'6
Sant Pacià	2.700	4.062	50'4
Mercadal	1.367	1.612	17'9
Roquetes	(aquest és nou del tot)		
Besós	2.287	3.120	40'1

(1) Cal notar la manca absoluta de dades actuals referents a l'habitatge. No existeix en aquest terreny -o no ha existit- la més mínima planificació. Serà que els interessos que hi juguen són tan forts que "aconsellen" la matèria reservada?.

El promig de creixement de tota l'àrea fou en aquest quinquenni de l'ordre del 31'65 %; per tant, l'únic barri que es troba per sota d'aquesta mitja és el de Mercadal. Si aquest és el procés seguit del 1965 al 1970, cal pensar que del 1970 al 1975 encara haurà experimentat un increment lineal semblant o, potser, més rellevant.

Fins aquí, les dades resultants de l'anàlisi de la tipologia i evolució de la vivenda.

...

...

Pel que es refereix al règim de tenència, la manca de dades a la que hem fet referència, ens limita extraordinàriament. Dades estadístiques elaborades només ho són les del padró del 1965; per tant, en l'actualitat aquestes només seran vàlides a les zones on permaneixen encara les antigues vivendes. Almenys són indicadors de com s'ha anat fent el barri.

<u>Barri</u>	<u>Lloguer %</u>	<u>Propietat %</u>
Estadella	78'4	21'6
Sant Pacià	75	25
Mercadal	71'9	28'1
Besós	70'5	29'5

Font: Estadística Municipal, 1965

El barri de Roquetes, és completament nou i és per això que no entra dintre dels índexs de l'any 1965.

Recordant el quadre anterior sobre l'evolució de l'habitable en el quinquenni 1965-1970, veuren que guarda una relació directa amb la propietat; a més règim de propietat, menys evolució:

<u>Barri</u>	<u>Evolució</u>	<u>Règim de tenència en propietat</u>
Estadella	69'6 %	21'6 %
Sant Pacià	50'4	25
Mercadal	17'9	28'1
Besós	40'1	29'5

L'excepció del barri Besós és fàcilment entenedora si tenim present que és un dels sectors que fins fa pocs anys tenia molts solars i camps lliures.

Prosseguint amb les dades del padró del 1965, els lloguers de l'habitable presentaven aquesta panoràmica:

Preus de lloguer

<u>Barris</u>	<u>-250</u>	<u>251-500</u>	<u>501-1000</u>	<u>1001-2000</u>	<u>2001-3000</u>	<u>+3001</u>
Estadella	41'1%	17'9%	17'3%	16'1%	7'5%	-
Sant Pacià	21	25'3	37'6	7'6	9	0'4
Mercadal	44'7	29'6	9'8	8'8	6'7	0'4
Besós	30'8	37'1	18'1	7'8	4'9	0'3

Aquestes quantitats semblen irrealis si pensem en els preus que avui dia es paguen en el mateix Sant Andreu. A fi de que quedi més clara la desproporció existent, hem fet un sondeig a les immobiliàries que han construït a Sant Andreu. Més ben dit, a algunes immobiliàries que ens semblaven més representatives. No obstant, avui dia l'habitable de lloguer és quasi inexistent: precisament el lloguer és normalment una especulació sobre la propietat adquirida.

El fet de que l'habitable sigui majoritàriament de venda respon a unes motivacions molt concretes:

- la rotació del capital és molt més ràpida
- permet construir a nivells de qualitat molt inferiors ja que l'empresa constructora o immobiliària no assumeix els costos de conservació
- els compradors participen en la financiació de la producció (moltes vegades abans que comencin les obres)
- és molt important el rol ideològic que juga la compra de l'habitable. Un ex ministre franquista deia que, gràcies a això, "los propietarios se convierten en propietarios".

Fruit de la nostra recerca sobre el terreny, els preus de les vivendes a Sant Andreu oscil·len entre aquestes xifres:

1. Zona de la Rambla Fabra i Puig

compra: 2.350.000 pessetes

2.500.000

3.000.000

lloguer: 15.000 pessetes/mes

16.000

18.000

2. Zona Malats

compra: 1.900.000 pessetes (+100.000 a partir del
1.800.000 segons pis)

lloguer: 10.000 ptes/mes

13.000

15.000

16.000

20.000

24.000

3. Zona carrer Sant Andreu
compra: 2.300.000 pessetes
2.700.000
3.600.000
4. Zona Torras i Bages
compra: 3.600.000 (1.300.000 d'entrada i 80.000
pessetes cada tres mesos)
Carre Cimca (darrera Torras i Bages)
lloguer: 12.000 ptes/mes
5. Plaça mossèn Clapés
compra: 2.000.000
lloguer: 12.000 ptes/mes (mínim)

Aquests dos extrems del cost de l'habitable són vigents avui a Sant Andreu. No és extrany trobar en una mateixa illa llogaters de 400 ptes/mes i de 15.000 ptes/mes; o també propietaris antics de tota la seva casa al costat de propietaris d'un pis de quasi tres milions de pessetes.

2. Les promocions de l'habitable

Cercar a Sant Andreu promocions de vivenda social és certament buscar una agulla en un paller. No és possible. Els rètols de "venta de pisos" van sempre acompanyats de SPAI, MADERSA, IBUSA, PEIDRO, ROMERO VICENTE, LA LLAVE DE ORO... Sant Andreu és un lloc apte per a la fibra especuladora i és per això que no hi tenen cabuda les promocions públiques d'anomenada "vivenda social".

Precisament per causa d'aquestes circumstàncies, val la pena de fer esment del "Grup de Vivendes Nostra Senyora de la Soletat", una de les promocions de Vivendes del Congrés.

L'origen d'aquest grup és el següent (1). Existia el Patronat de Nostra Senyora de la Soletat que tenia una propietat de 7.978 metres quadrats en la illa formada pels carrers Sant Adrià, Segre, Josep Soldevila i Torrent Parellada. La intenció del dit Patronat era de construir-hi unes escoles. La manca de mitjans per a portar a terme el projecte, fa que s'arribi a un conveni entre el Patronat i el de Vivendes del Congrés per a realitzar un grup d'habitacles i també l'escola. Això tenia lloc l'any 1958. Segons el pacte, Vivendes del Congrés adquiria 1.904 metres quadrats més coma complement, sumant, doncs, la totalitat 9.882 m². El propòsit és l'edificació de vivendes subvencionades i les escoles.

(1) Aquesta informació prové de la mateixa entitat.

Aquest grup escolar fou construït l'any 1966.

L'empresa Prats S.A. edifica les vivendes l'any 1964, que consta globalment de

- 185 habitacles
- 9 porteries
- 18 botigues

El conjunt ve integrat per tres blocs amb ascensor: dos de deu plantes i un de quinze plantes. L'extensió de la superfície edificada és de 1.463 m². Els tipus d'habitacles són: amb tres dormitoris 91 totalitzant vuitanta m² i amb quatre dormitoris 94 d'una dimensió de noranta dos m².

La financiació de l'obra es resolia de la manera següent:

-Prèstecs hipotecaris (Diputació i Sagrada Família)	11.118.706	33'2 %
-Subvenció Inst.N.Vivenda	5.827.273	17'4
-Entrades dels usuaris	6.497.075	19'4
-Entrades subasta botigues	870.742	2'6
-Fons de capital Viv.Congrés	<u>9.176.283</u>	<u>27'4</u>
	33.490.079	100

Els preus de les entrades inicials eren:

- 3 dormitoris 30.000 pessetes i quota mensual d'amortització 620 pessetes.
- 4 dormitoris 40.000 pessetes i quota mensual d'amortització 750 pessetes.

La propietat de l'habitable és efectiva als 20 anys; o sigui, que el preu mig dels habitacles amb interessos inclosos arribava a vorejar les 200.000 pessetes.

Segons les dades dels nostres informants, la concessió dels habitacles ha estat feta a una població d'aquestes característiques:

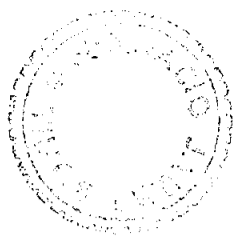
- 30 % Professions lliberals, Tècnics i Administratius.
- 56 % Treballadors qualificats
- 14 % Obrers no qualificats

Atenint-nos a la procedència,

- 56 % són catalans
- 25 % són d'Aragó, Nort i Centre
- 19 % són de Llevant o del Sur

Aquesta és l'única promoció de vivenda pròpiament dita social que s'ha portat a terme a l'àrea del nostre estudi.

De totes maneres, cal advertir que aquests habitacles dits socials han estat més accessibles a persones amb professions qualificades que no pas a treballadors no qualificats. No hi ha dubte

que aquesta dada pot fer pensar que ha estat una promoció de vivendes pel que es refereix al seu cost; però no pas absolutament pel que diu referència als destinataris.

3. Les zones industrials i la seva incidència a Sant Andreu

Tota l'anàlisi de l'apartat precedent fa oblidar l'àrea com a zona industrial. La febra constructora, els elevats preus de l'habitatge... donen efectivament tota una altra imatge.

En el capítol de l'anàlisi demogràfica, malgrat que hi hàgim constatat que Sant Andreu és un barri treballador, vèiem a l'ensem una tendència clara a una certa qualificació professional. Si en altre temps la configuració del barri venia donada per la Fabra i Coats, la Maquinista, els Tallers de la RENFE... actualment hi entra un nou element i és que els veïns recentment i massivament arribats que no tenen res a veure amb tot l'anterior i que vénen amb un treball qualificat i, inclús, amb una certa capacitat econòmica per a afrontar els preus dels nous habitatges, són aptes a qualificar el barri i, malgrat tot, no vol pas dir que no siguin treballadors.

Sant Andreu continua suportant la presència de la indústria i no ens referim pas als petits o mitjans tallers. Volem subratllar sobretot els grans immobles industrials que pel seu embalum tenen un relleu notable. Val la pena referir-nos una mica a la història.

Sense una expressa voluntat de transformació, sinó només amb una mena d'adaptació a la situació espacial ja existents, l'any 1924 fou aprovat l'Estatut Municipal que exigia per primera vegada als ajuntaments una zonificació. Malgrat que aquest estatut fos paper mullat no deixa de tenir un cert interès, perquè

1. Subratlla el paper important de la muntanya en la urbanització de Barcelona, ja que determina

- a) una zona de muntanya (la carena del Tibidabo)
- b) zona intermitja que inclou Sarrià, Tres Turons, Horta.

2. S'adapta a la localització industrial existent, ja que significa

- dues grans zones mixtes de vivenda i indústria: Sants-Hostafrancs i Sant Andreu-Sagrera.
- sis zones plenament industrials lligades a aquestes.

En el Pla Comarcal de l'any 1953, l'àrea del nostre estudi queda qualificada urbanísticament

-Com a casc antic els barris de Sant Pacià i Mercadal
-com a tolerància de vivenda i indústria els barris Besós,
Roquetes i Estadella.

En una publicació del Consorci de la Zona Franca de Barcelona s'indica l'àrea del nostre estudi com a Zona Industrial de Sant Andreu aprovada el dia 11 de setembre del 1957 i la revisió del pla continua considerant-la com a zona industrial (1).

Quan es fa referència a les indústries instal·lades, es cita a totes les que es troben localitzades a l'àrea de Torras i Bages, Cimca, Joan Torras, Paixalet... limitant la zona industrial aquest territori.

Tota l'àrea que voreja Sant Andreu per la part del Besós ve qualificada com a Polígon Industrial:

- Polígon Industrial del Besós
- Polígon Industrial del Suroest del Besós

La concepció urbanística de Polígon no té res a veure amb la de Zona Industrial. Aquell obeeix a un Pla Parcial sobre el territori destinat i urbanitzat únicament de cara a les indústries que s'hi vulguin ubicar. La Zona Industrial, en canvi, respon només al que en l'Estatut del 1924 en deien zones mixtes: aquí s'hi pot ubicar la indústria.

Recorrent el barri, hom s'en adona de que moltes empreses de certa magnitud són avui naus mig enrunades emmig de grans blocs d'habitaçles: al carrer Bartrija enfront del Pont del Dragó; al carrer Segre a l'alçada de Liuva i de Burriana, etz. No seria gens extrany que aquests solars esperessin la màxima rendabilitat en l'escalada de l'especulació.

Deixant a part la Fabra i Coats que constitueix una autèntica illa, trobem la concentració de la indústria d'un cert embalum a l'àrea dels Colorants i Explosius i Tallers de la Renfe: carrer Cimca, Torras i Bages...

La incidència que aquesta dimensió industrial pot tenir avui dia a Sant Andreu, creiem que és més a nivell de conflictivitat urbanística que no pas de consciència i tensions laborals. No volem pas insinuar que no es donin conflictes laborals a les empreses de Sant Andreu o al polígons industrials veïns; però en els darrers anys, quan s'han produït fenòmens d'aquesta mena, la majoria dels implicats no són pas persones que viuen a Sant Andreu; aquesta

(1) La oferta de Zona Industriales en Catalunya, Consorcio de la Zona Franca, Barcelona, 1975, vol.I, p.311.

situació, es vulgui o no, sempre comporta un allunyament entre els que pateixen el conflicte i els que viuen en el lloc on el problema s'ha desencadenat. Una empresa tradicional a Sant Andreu com la Fabra i Coats, que és la que podria donar més consciència a la barriada, fa temps que ja no juga aquest paper.

Tot l'entrellat de causes i motius del per què d'aquest fenomen, requeriria un plantejament d'una recerca específica sobre el tema. Hi ha una realitat que no cal oblidar i és la desconexió que el sistema capitaliste provoca sempre entre el lloc de treball i el de residència; d'aquí la importància que adquireix en barris com el que estudiem el descobrir, l'analitzar i el sensibilitzar sobre les contradiccions del sistema i sobre l'explotació que, en definitiva passen també pels barris on vivim.

D'ara endavant, parlarem encara indirectament sobre els espais industrials de l'àrea que estudiem.

4. Les infraestructures urbanístiques

Abans de fer una exposició de la situació actual, és important veure quins han estat fins ara els punts urbanístics més conflictius que han trascendit i preocupat a nivell de barri. Ens sembla que cal fer especial menso de dos conflictes que, pel ressó ciutadà que han trobat, mereixen una anàlisi pròpia, tant pels esforços que s'hi han dedicat com per la importància que a tots nivells s'hi ha donat: Pegaso i RENFE.

PEGASO.

"La empresa Pegaso regala 15.000 metros cuadrados de su factoría y vende al Ayuntamiento 35.000 más para que sean convertidas en parque" (1)

Segons la cronista en el mes de febrer del 1970 fou presentat a l'Ajuntament el Pla Parcial que definiria els usos de l'espai que al seu dia deixaria lliure la factoria Pegaso. Transcrivim textualment un fragment perquè qui llegeixi i vegi la realitat de Pegaso obri els ulls d'una vegada:

"Pegaso en su carácter de empresa nacional ha querido dejar constancia de su paso por esta zona de Barcelona de un modo que favoreciese a los barceloneses con la recuperación de un espacio verde del que está tan faltada la ciudad" (2).

(1) Tele/Expres, 26-VI-72

(2) Precissions del director de l'empresa, Domingo Solanas, a la cronista Mre Lluïsa Antem.

El Pla Parcial senyala els tres grans sectors que seran el futur del terreny:

1. 32.000 m² que voregen la Meridiana: zona edificable.
2. 15.000 m² prop de les instal·lacions deportives de Fabra i Coats, constitueixen un obsequi de l'empresa a l'Ajuntament per a fer-hi una zona verda: recreativa i cultural.
3. 35.000 m², aproximadament, han estat venuts per l'Ajuntament a un preu molt assequible amb la condició expressa que siguin: parc públic.

"Sumados estos treinta y cinco mil metros cuadrados a los quince mil que Pegaso regala permitirá el disfrute de una zona verde de gran extensión que habrán de agradecer los habitantes de aquellos contornos tan faltos de este pulmón que permita disfrutar del regalo de la naturaleza".

...

...

En contra del que s'havia dit el febrer del 1972, l'Institut Nacional d'Indústria (INI), de qui depèn l'empresa Pegaso, venia 44.000 m² a l'empresa constructora CEVASA que ha iniciat ja la construcció dels blocs (1). El regidor, senyor Sauqué, havia promès que en els terrenys cedits a l'Ajuntament s'edificaria una escola d'E.G.B.

L'Ajuntament només ha comprat els 34.000 m² restants. En el contracte de venda, l'Institut Nacional d'Indústria posa la condició de que no deixarà els terrenys definitivament lliure fins al cap de 10 anys (1983). El compromís és de deixar lliures anualment un 10 % d'aquests terrenys.

Davant els aconteixements, les Associacions de Veïns de Sant Andreu i Sagrera, convoquen una reunió per a ~~EXPOSAR~~ exposar els fets i cercar solucions a fi de salvar els terrenys pels barris.

El Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i Balears fa pública una nota en la que dóna a conèixer la seva postura davant la situació dels terrenys de Pegaso: recolçament total a les Associacions de Veïns (2).

El ressó de la reunió del veïns de Sant Andreu i Sagrera que tingué lloc a la sala del Lluïsos és important (3). Hi eren presents els representants de l'Administració, senyors Guasch i Calvo.

(1) Diario Femenino, 20-VI-1973

(2) El Correo Catalán, 28-III-1974

(3) Diario de Barcelona, 31-III-1974

Segons aquests, els tràmits burocràtics i els permisos necessaris del govern són els que retarden tot el procés d'edificació de l'escola i la urbanització dels terrenys.

L'afer Pegado, doncs, va per llarg. Els aconteixements es desencadenen:

-El delegat de cultura de l'Ajuntament, senyor Sicart, es compromet verbalment davant una comissió de veïns de Sant Andreu, a que l'escola comencés construir-se a començament d'estiu confiant en l'ajuda del Ministeri (1).

-Els veïns de Sant Andreu i Sagrera prenen la iniciativa i mobilitzen el poble: el diumenge 9 de juny, a les 11 del matí es ferà la col·locació de la simbòlica primera pedra de l'Escola Pegaso (2).

-Unes 1.500 persones assisteixen a aquest simbòlic acte (3).

-Dintre dels actes programats per a la festa major, hi ha una plantada d'arbres en els terrenys de la Pegaso per a reclamar i realitzar d'una certa manera la necessària realització de la zona verda (4).

Sens dubte que l'any 1974 porta el signe de Pegaso per a l'Associació de Veïns de Sant Andreu.

El dia 1 d'octubre del 1975 el batlle de Barcelona, senyor Viola, inaugura més de mil habitacles realitzats per una empresa privada a més d'un gran centre comercial. Fa justament cinc anys (1970) que l'Ajuntament aprovava el Pla Parcial ple de zones verdes, escola i... promeses. L'única realitat són les vivendes i els veïns encara esperen l'escola.

Actualment, l'escola ja existeix amb la seva corresponent problemàtica.

Tota la relació que precedeix no té pas per objecte valorar la lluita de l'Associació de Veïns. És només una mostra de la lluita urbana portada a terme pels veïns de Sant Andreu. Per a recuperar uns terrenys i capaç de capitalitzar totes les energies. Aquesta lluita ha estat el punt de mira galvanitzador de tots els problemes urbanístics de Sant Andreu.

(1) Mundo Diario, 9-IV-1974

(2) Diarí de Barcelona, 7-VI-1974

(3) Tele/Expres, 10-VI-1974

(4) El Correo Catalan, 6-XII-1974.

RENFE.

Aquests terrenys podrien també ésser l'àncora de salvació de tota una zona que va quedant coberta d'asfalt i ciment.

"Con la puesta en pràctica del Nuevo Plan de Enlaces Ferroviarios, la RENFE habrá de abandonar 10 o 12 substanciosas hectáreas de terreno enclavadas en el corazón de la barriada de Sant Andreu... El concurso convocado en su día por la Comisión de Urbanismo planteaba en sus bases ~~plan~~ instalación de una estación de autobuses urbanos y suburbanos, una amplia zona de aparcamientos, un complejo comercial y de servicios, así como escuelas, zonas verdes y deportivas, etc." (1)

El treball premiat estava firmat per l'equip format per Jaume Santmartí, arquitecte; Josep Maná, dissenyador i Eugeni Giralt, economista. Amb la concessió del premi s'inclouia la redacció del pla parcial d'ordenació urbana.

La redacció estarà acabada a començament del 1973 i s'espera l'aprovació a finals del mateix any. L'execució del mateix ocuparia uns cinc anys aproximadament. (2)

Segons aquests càlculs i aquestes previsions avui, gener del 1978, el pla hauria d'estar acabant-se.

La previsió d'equipament de la superfície, que consta d'unes trenta hectàrees, era la següent: (2)

- Parc urbà: 5 hectàrees
- Equip hospitalari: 3 hes.
- Grups escolars de tots els nivells: 2 hes.
- Zona deportiva: 1'5 hes.
- Estació terminal d'autobusos (Nord Catalunya i Europa)
- Aparcament terminal d'automòbils
- Mercat
- Equipaments generadors de renda
- Solar (110.000 m²) per a comerços i oficines
- Habitacles

Les expropiacions serien poc importants: una bòvila mig enderrocada i un petit nombre de vivendes. El projecte també preveu la possibilitat de desviar un fragment de la Meridina corresponent, fent-hi un pas soterrani i convertint la superfície en Rambla.

(1) El Correo Catalán, 17-V-1970

(2) El Correo Catalán, 3-IX-1972

Fins aquí el Pla Parcial que fa vuit anys que està en cartera; però la realitat és tota una altra cosa. I així com la recuperació dels terrenys de la Pegaso fou l'objecte d'unes lluites continuades durant molts anys, els terrenys de la RENFE no han mobilitzat efectivament a la població.

Darrerament, tornen a ésser objecte d'atenció a jutjar per les notes que han sortit a la premsa (1).

...

...

Fins aquí els relats que fan referència a dues superfícies que són vitals, no solament per Sant Andreu, sinó per a tota la zona urbana que voreja el barri. De fet, ambdós són importants per Nou Barris, Can Porta, Santa Eulàlia, Sagrera... Es troben situats al límit de la barriada.

Cal consignar ara uns fets que a nivell d'equipament urbà han mogut els barris de Sant Andreu. Ha estat més aviat una mobilització interna.

-El cinc de febrer del 1972 es feien obres an un solar situat entre els carrers Andorra, Meridiana, Cabrera. Es produí de repent un sot de 6 metres de profunditat on hi caigueren dos automòbils. Uns trenta veïns van intentar reclamar però no aconseguiren res (2).

-Hi ha hagut queixes sovintejades per manca d'espais verds (3).

-L'agost del 1973 es presenta un problema de cloaques en el Passeig Torras i Bages, els carrers Jacint Guardiola i Isabel Ribó. Fins al cap de 15 dies, l'Ajuntament no hi fa res i encara perquè els veïns van pressionar. (4).

-Inaguració de l'ajardinament de les tres simbòliques places: Mariano Brossa, Nadal i Sant Francesc. (5)

-Desapareix el carrer Hilatures per obra i gràcia d'encantament. En el seu lloc ha nascut un pàrquing. (6).

(1) Mundo Diario, 13-II-1977; El Noticiero Universal, 9-VIII-1977

(2) El Correo Catalán, 30-IV-1972

(3) Oriflama, VI-1973

(4) Diario Femenino, 19-IX-1973

(5) El Noticiero Universal, 30-XI-1974

(6) El Noticiero Universal, 8-III-1975

- L'Associació de Veïns de Sant Andreu organitza una trobada amb els del sector Torras i Bages per causa de problemes de sanitat pública: fums i molèsties de Colorants i Explosius, rates del terreny que hi ha davant del col·legi nacional Sant Pere Nolasc. (1)
- El juliol del 1976 hi ha protestes per la manca de semàfors al carrer Bartrina (Pont del Dragó). (2)
- Organitzada per l'Associació de Dones de Sant Andreu, es fa una manifestació ~~de dones~~ amb espelmes per part dels veïns del carrer Segre per a què s'adecenti aquest vial que està ple de sots, maca d'asfalt i de llum, rates, problemes de recollida d'escombraries... (3).
- S'organitzen unes festes populars a la plaça de mossèn Clapés -dita pels veïns "la plaça de les rates"- . Sis-centes persones demanen la immediata urbanització. (4)
- Després de tres anys de viure-hi els veïns de l'edifici Califòrnia es troben en conflicte amb la constructora, de capital xilè, Casa Propia S.A.. Aquesta és comprometé a l'asfaltat i la il.luminació dels carrers i encara ho esperen. (5)
- Els veïns de l'edifici Califòrnia guanyen la seva lluita. La constructora acaba firmant davant notari la urbanització del carrer. (6)

Fins aquí el recull d'alguns problemes de tipus urbanístic que no han pogut passar desapercebuts. Sens dubte que són un signe evident de la situació global de l'àrea.

Un procés de canvi tan extraordinari com es produeix a Sant Andreu, s'escapa molt a la capacitat i possibilitat d'un control a fi de que el creixement sigui raonable, humà i urbanísticament complet. L'especulació de la febra constructora no té compte de les infraestructures necessàries que, per poc que es badi, es carregaran injustament sobre els veïns. Aquest procés, efectivament, arriba a estadis pràcticament irreversibles: Com evitar l'alçada il.legal d'alguns edificis ja acabats que ofeguen i tanquen més encara els petits carrers? Com reclamar els metres quadrats d'espai vers per habitantx segons els estàndards quan ja no queda un pam per a edificar?

(1)Mundo Diario, 12-XI-1975

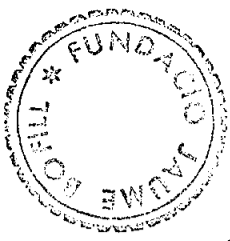
(2)Tele/Expres, 3-VII-1976

(3)La Vanguardia Española, 2-X-1976

(5)Mundo Diario, 27-X-1976

(6)Mundo Diario, 15-I-1977

(4)Avui, 26-X-1976

A nivell infraestructural (asfalt, il.luminació, neteja...), creiem que necessiten especial atenció els sectors compresos entre:

-Virgili, Segre, Torrent Parellada, Via del tren, Màrtires de la Tradició, Virgili.

-Fuente, via del tren, Palomar, Torras i Bages.

No vol pas dir això que siguin els únics; però sí que són els més extensos en quant a la nul.litat de les infraestructures.

5.El Pla Comarcal

Barcelona ciutat, com a centre que és de tota una important àrea metropolitana, respon al model tradicional de creixement de la ciutat d'una etapa molt concreta del capitalisme monopoliste. El centre es va ampliant i enriquint a l'esquena d'anar allunyant i ampliant la perifèria industrial i de residència obrera.

Malgrat que a Sant Andreu encara es diu "vaig a Barcelona", ni de bon troç té el mateix significat que cinquanta anys enrera. Avui dia ni geogràficament ni socialment Sant Andreu està tan allunyat de Barcelona o, més ben dit, del centre de la ciutat.

Quant més gran és la perifèria de la ciutat, més es va concentrant la riquesa en el centre i, per tant, hi ha una necessitat més forta d'arreglar els desajustaments que aquest fet provoca. Davant aquests desajustaments, les classes dominants han de trobar uns mecanismes que no solament permetin corregir els desequilibris -cos, absolutament necessària- sinó que a la vegada els faciliti la continuació del control del sòl urbà.

El Pla Comarcal del 1976 és l'instrument aprovat per l'ordenament urbà de l'Entitat Metropolitana de Barcelona. La política de les classes dominants a través del pla sembla centrar-se en tres punts:

1.L'amuntegament residencial de la ciutat en l'última dècada comporta la construcció de grans infraestructures (túnel, autopistes) que permetin la connexió amb el nou eixample burgès tot salvant les corones industrials i de població proletària.

2.Constitució de la tercera corona de residència obrera (polígon Badia, Riera de Caldes, Mancomunitat Sabadell-Terrassa, Martorell) apoiada sobre els nous eixos viaris del III cinturó de Ronda.

3.Apropiació per la burgesia industrial i local de les plusvàlues acumulades durant el llarg prpés de formació de la ciutat.

Els mecanismes utilitzats es poden concretar en:

- i/Operacions de renovació directa en zones degradades
- ii/Operacions de renovació apoiades en l'apertura de grans vials
- iii/Operacions de renovació apoiades en el trasllat de grans indústries o empreses de serveis.

Malgrat que podem dir que Sant Andreu no sembla estar fortament afectat pel Pla Comarcal, ens ha semblat necessari centrar aquests punts, ja que entren dins el joc de l'ordenació prevista pel Pla. De fet, els nostres barris no es troben afectats per cap mena de renovació, ni tampoc per zona degradada com ho és precisament la Barceloneta, ni on l'obertura de grans vials obligant a una remodelació total com ho són Gràcia amb la Via O o el districte Vè amb l'Avinguda Garcia Morato.

L'únic punt en el que el barri de Sant Andreu es podria trobar implicat és en el trasllat de grans empreses industrials i de serveis. Prou és conegut que aquestes operacions són fruit dels trusts industrials que permaneixen en terrenys molt valoritzats.

L'existència de sòl industrial a la comarca dotat de comunicacions i d'infraestructures industrials en facilita el trasllat i, en conseqüència, potencia l'especulació del sòl a desocupar. Com exemples, només cal recordar la Pegaso o els terrenys de la RBNFE. Per què no pensar també en el que pot passar amb la Fabra o Pelli-cer?

Davant la lògica del capital -abandó/destrucció/substitució- cal oposar-hi la consciència del poble -domini/ús/defensa del patromoni urbà.

Els trets més rellevants que presenta el Pla Comarcal a l'àrea del nostre estudi, són:

1. Unes zones de densificació urbana tan intensiva com semiintensiva. S'apleguen a l'entorn dels eixos dels grans vials: Avda Meridiana, carrers Concepció Arenal, Bartrina, Plaça mossèn Clapés, carrer Sant Andreu (costat del riu Besós), Passeig Fabra i Puig, carrer Segre i Passeig Torras i Bages (1).
2. Unes zones de casc antic; però amb substitució de l'edificació antiga. Es troben situades a l'entorn de la plaça Palmeres i Sant Pacià, de la plaça Mercadal i els seus entorns i la plaça Mariano Brossa i el que el rodeja. (2)

(1) Al gràfic de la plana 74. aquestes zones ens coincideixen amb els grans blocs de vivenda nova i actual.

(2) Correspon a les zones menys reconvertides o amb edificacions de poc embalum i de casetes entre mitgeres.